Autorul bestsellerului
Pe frontul de vest nimic nou
POLIROM
Erich Maria Remarque
Inamicul
BIBLIOTECA POLIROM

Erich Maria Remarque

Inamicul

Integrala povestirilor despre Primul Război Mondial

Ediţie de Thomas F. Schneider

Traducere din limba germană de

Alexandra Nicolaescu

EDITURA POLIROM

2023

Erich Maria Remarque

Der Feind

Copyright © 1931

By New York University, successor-in-interest to the literary rights of The Estate of the late Paulette Goddard Remarque
All rights reserved

© 2023 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-9814-1
ISBN PDF: 978-973-46-9815-8

ISBN print: 978-973-46-9433-4

Coperta: Radu Răileanu
Foto copertă: © Everett Collection/Shutterstock.com

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura eco - un supererou al lumii moderne!

Versiune digitală realizată în colaborare cu Libris.ro

LIBRIS
We k
book

Jürgen Tamen

S-a pornit din nou focul de artilerie. Adăpostul se cutremura. Cădea noroi, împroşcând în momentele de linişte dintre explozii. Apoi din nou bubuiturile înăbuşite care îți pun nervii la încercare. Dintr-odată, intrarea s-a întunecat: a venit mâncarea! Şi în timp ce noi ne-am aruncat pe supa cu tăiței, lacomi şi fericiți că avem şi altceva de făcut decât să ascultăm acele sunete înnebunitoare, ceilalți ne-au povestit ce se întâmplă pe afară. Vecinul meu de masă a ridicat capul. Unul dintre cei care aduseseră mâncare vorbea destul de tare:

— Cam pe la o sută de metri de aici zăcea o potaie, nu scăpase nici ea. Scheuna jalnic şi voia să vină după noi. Apoi a căzut din nou la pământ. Sângera. Naiba ştie de unde a apărut javra. Sigur a fugit în timpul tirului artileriei. În ultimul moment am reuşit să opresc un păduche amărât să intre în marmită. Supa cea bună curgea...

Atunci vecinul meu s-a ridicat. Colțuros şi neîndemânatic.

— Unde e câinele? l-a întrebat aspru pe berlinezul zvelt care povestea deja cu amănunte ororile unui corp uman rupt în bucăți. Acesta l-a privit uimit şi deranjat.

— Despre ce câine vorbeşti?

— Ăla care sângera.

— A, da, mergi imediat spre dreapta, pe lângă parapet, apoi de-a lungul tranşeei de legătură, până unde a căzut ăla de calibru 30,5. Trebuie să-l găseşti ceva mai jos.

Jürgen Tamen a ieşit din adăpost fără să scoată un cuvânt. O clipă, berlinezul s-a uitat uimit după el.

— Un nebun, a mormăit şi a povestit în continuare despre cadavrul făcut bucăți.

Atunci m-am uitat pentru prima oară mai bine la Jürgen Tamen. Fuseserăm repartizați companiei de numai paisprezece zile şi nu prea îmi bătusem capul cu lunganul tăcut din Frislanda de Est. Stătea întotdeauna tăcut în colț şi nu lua parte la discuțiile generale.

După o jumătate de oră s-a întors cu câinele în brațe. Fără să-i pese de râsetele celor din jur, s-a dus în colțul lui, preocupat de descoperirea sa. Doar atunci când berlinezul a început să exagereze, i-a spus scurt şi aspru:

— Tacă-ți fleanca! Şi l-a privit în aşa fel încât acela a înghițit în sec.

Eu i-am privit în tăcere. Apoi m-am strecurat spre el şi i-am dat un pachet cu bandaje, să panseze câinele care sângera. El m-a privit pentru o clipă cu severitate. Apoi a zis scurt:

— Are multe răni. Bietul animal.

L-am ajutat să-l panseze. Atunci a început să se destindă treptat.

— La mine în curte am avut un animal asemănător, a povestit el între timp, un paznic fără cusur. Avea doi ani pe vremea aia. Acum – da, acum are patru. Oare a mai crescut între timp? A, da...

S-a pierdut complet în amintiri, iar figura sa ascuțită a devenit dintr-odată mai destinsă şi mai tinerească.

— O îndrăgeşte pe soția mea. Sunt nedespărțiți. O ascultă mai mult decât pe mine.

— Cât timp ați fost căsătoriți? l-am întrebat.

S-a trezit brusc din amintiri şi mi-a răspuns pe un ton aproape neprietenos.

— O jumătate de an.

Apoi şi-a aranjat gulerul, şi-a aplecat fruntea şi a continuat să panseze câinele în tăcere.

Câteva zile mai târziu am fost înlocuiți. Din spatele postului nostru mai erau aproximativ patru kilometri până la şirul nostru de barăci. Când stăteam împreună la căderea serii, după ce ne primiserăm rațiile şi poşta, atmosfera devenea chiar plăcută. Eram întinşi pe saltelele noastre de paie, mâncam, fumam, citeam şi povesteam. În mijlocul barăcii se aflau trei cartofori care jucau skat pe un butoi. Eu

tocmai citeam o scrisoare plină de dor şi parfum de viorele de la draga inimii mele, când a apărut o umbră pe foaie. Mi-am ridicat privirea. Jürgen Tamen stătea în faţa mea. Avea o scrisoare în mână. Între noi se formase un fel de tovărăşie în ultimele zile. Ne-am dus să luăm mâncare şi pâine.

— Tu, care ai studiat atâta, a spus el poticnindu-se, ştii ceva...

— Ce s-a întâmplat, Jürgen? l-am încurajat eu.

— Da... Nu prea reuşea să-şi continue ideea, dar într-un final a spus ce avea de spus: Unde se află Germania?

La început nu l-am prea înţeles. A zis repede mai departe:

— În ce direcţie de aici? Încolo sau încolo? Sau pe unde?

Acum am ştiut ce voia, mi-am scos busola, am verificat-o şi i-am arătat cu mâna.

— Acolo, Jürgen, acolo se află patria noastră.

În ochii lui s-au trezit o uimire şi un sentiment de necuprins. Apoi şi-a şters fruntea cu mâna şi mi-a spus încet şi apăsat:

— Astăzi este aniversarea logodnei mele. Acum trei ani...

S-a mişcat şi a deschis scrisoarea. Apoi s-a întors şi a stat mult timp în linişte.

Cu faţa orientată în aşa fel încât să poată privi spre Germania.

Într-un final s-a smuncit şi a ieşit afară cu paşi greoi.

În timpul nopții m-a trezit un zgomot ciudat. Am deschis doar ochii şi am rămas complet nemişcat. L-am văzut pe Jürgen Tamen ridicat pe jumătate din pat, cu ochii larg deschişi şi fața schimonosită. Luna strălucea prin obloanele mici ale ferestrelor şi razele ei îi luminau chiar patul şi fața. Stătea întins pe partea de sus a paturilor de lemn bine-cunoscute, aşa că puteam să-l observ cu precizie din întuneric. Trăgea de zăvorul patului. Deodată, a tras cu urechea ce se întâmplă în jur. Apoi fața i s-a crispat din nou îndurerată. S-a ridicat, după care s-a aruncat învins pe salteaua de paie. Mi s-a părut că-l aud plângând. Dar putea fi şi vântul care vuia în jurul barăcilor noastre.

În cele din urmă s-a ridicat din nou pe jumătate, şi-a aranjat pătura, şi-a mutat perna la picioare şi apoi, domol, s-a întins din nou în linişte. Brusc, am înțeles de ce a făcut această mişcare; şi o nesfârşită emoție mi-a străbătut inima. S-a aşezat în aşa fel încât să poată privi spre patrie.

Cu fața spre Germania.

În acea noapte m-au cuprins şi pe mine nostalgia şi dorul de casă. Am strâns din dinți, atât de tare mă copleşea dorul. Atunci m-am uitat spre cel care dormea deasupra mea. Apoi totul s-a liniştit.

Cred că am plâns şi eu. Nu mai ştiu precis. Mai târziu am fost nevoit să plâng de atâtea ori.

În acea noapte am visat la şatena dragă inimii mele.

Patru săptămâni am rămas în repaos. Jürgen Tamen povestea uneori despre curtea şi nevasta lui. Atunci când în mijlocul unei asemenea relatări răsuna explozia surdă a unei grenade rătăcite, se uita dintr-odată în sus, cu totul confuz şi cu o privire de nepătruns. În privirea acelor ochi am înțeles şi am văzut războiul din altă perspectivă decât cea a entuziasmului debordant al tinereții şi a setei de aventură. Mai târziu, când zăceam în spitalul de campanie, a trebuit să lupt mult, cuprins de febră, cu imaginea acestor ochi. Erau asemenea privirii unui animal chinuit care nu înțelege ce i se întâmplă.

Seara am venit târziu acasă de la cantină. Îi scrisesem celei dragi inimii mele o scrisoare lungă, prin fumul lămpilor cu ulei şi printre țipetele jucătorilor de skat; purtam fericit scrisoarea în geantă. În fața barăcii noastre l-am văzut pe Jürgen Tamen. Părea foarte agitat. Nu voiam să-l iau prin surprindere şi să-l fac de râs; căci astfel de oameni sunt foarte reținuți când vine vorba despre ceea ce poartă în sufletul lor. Atunci i-am auzit dintr-odată vocea. Suna spart, cu totul altfel ca de obicei.

— O, floricică din patria mea, repeta el, tu, iubită viorea.

Găsise o viorea şi o ținea cu atât de multă grijă, precum o coroană, în mâinile lui mari şi puternice. Apoi s-a întors brusc şi am crezut că mă auzise. Dar nu era cazul. Ținea vioreaua cu mâinile ridicate ca pentru rugăciune şi cânta ciudat de încet, cu o voce misterioasă, vechiul cântec pe care în mod sigur îl învățase la şcoala din satul lui în anii de mult pierduți ai tinereții sale:

— În patria mea vreau să mă întorc...

Şi atunci mi-am dat seama de ce se întorsese spre mine. Era direcția pe care i-o indicasem eu atunci.

Îşi cânta cântecul, în acea seară întunecată şi umedă de martie, cu fața îndreptată spre Germania.

Dintr-odată, s-a oprit şi s-a înroşit, deşi era complet singur. A făcut câțiva paşi mari şi s-a îndreptat apoi spre baracă. Mai încolo, când m-am dus şi eu, era foarte închis în el şi abia îmi răspundea. Căuta ceva printre lucrurile sale şi nu spunea nimic. Mult mai târziu a venit totuşi la mine, furişându-se în ciorapi. Eram pe jumătate adormit.

— Uite, gustă cârnatul ăsta, e de acasă, mi-a şoptit. Eu am mormăit doar câteva cuvinte prin somn.

Am vrut să deschid ochii; dar tocmai mă gândeam la draga mea şatenă – aşa că am rămas întins în pat.

În acea noapte, furtuna de primăvară vâjâia puternic în jurul barăcii noastre. Ferestrele zăngăneau şi copacii foşneau.

În dimineaţa următoare, Jürgen Tamen dispăruse. Am văzut pe dulapul de lângă patul meu un cârnat mare, din carne tocată cu mirodenii. Jürgen îl primise cu o zi înainte. Alături se afla un bilet. Jürgen îl scrisese. „Trebuie să plec acasă. La revedere şi rămâi cu bine", scria acolo. L-am ascuns rapid, pentru că nu doream ca Jürgen să fie descoperit. Când a venit plutonierul şi a întrebat de Jürgen, m-am prefăcut că nu ştiu nimic. Dar seara se ştia deja că Jürgen fugise.

Trei zile mai târziu l-au adus înapoi. Era palid şi nu vorbea cu niciunul dintre noi. A trebuit să ieşim la raport, iar căpitanul ne-a informat că Jürgen va fi dus în arest din cauza tentativei de dezertare. Seara însă am fost nevoiţi să ne reluăm subit postul de pe front, aşa că nu s-a mai aplicat nicio pedeapsă.

La început, Jürgen stătea de unul singur în adăpost. Dar când i-am cerut ceva într-un mod inofensiv şi prietenos, a început treptat să se deschidă din nou faţă de mine. Şi atunci am auzit că nu ar fi ştiut ce a făcut în acea noapte. Se gândise tot timpul că acum are loc manevra de

primăvară. Şi asta nu ar mai fi putut suporta. Aşa că a alergat şi a tot alergat, fără să mănânce sau să bea.

Câinele lui, care era din nou sănătos, alerga cu el. Aşa l-au recunoscut. Nu îşi regreta fapta. Nici nu era mândru de ea. Chiar nu ştia ce făcuse de fapt. Se afla sub presiunea unei necesități.

Am mai vorbit deseori despre patrie. Cu timpul am devenit mai apropiați. Povestea des despre soția lui, pe care o iubea foarte mult.

Într-o seară stătea de gardă. Era o linişte totală. Treptat a început să bubuie binecuvântarea de seară. Eu citeam de ceva timp. Brusc, m-a cuprins spaima. O explozie puternică! Moloz şi schije în adăpost! Cu siguranță explozia avusese loc în imediata apropiere. Când s-a liniştit totul, ne-am strecurat afară. Acolo am găsit moloz şi sârme rupte. Câinele lui Jürgen venise cu noi şi adulmeca totul. Apoi a început să chelălăie. Între două grinzi şi țintuit pe peretele din spate al tranşeei atârna Jürgen Tamen. Sângele se închegase şi se înnegrise deja pe uniforma sa. O schijă îi despicase toată partea dreaptă a pieptului.

Apoi l-am desprins încet şi i-am vegheat trupul peste noapte. Câinele stătea ghemuit la picioarele lui.

În dimineața următoare l-am îngropat. Era o vreme cețoasă şi umedă. L-am aşezat în aşa fel încât ochii să-i fie îndreptați spre patrie.

Cu fața spre Germania.

Apoi i-am împachetat ceasul şi portofelul şi am scris acea scrisoare dificilă pentru soția lui.

Tânărul profesor

Pălăvrăgeala unui profesor de război

Ploaia toarnă afară, furtuna vuieşte, noaptea fâlfâie cu sălbăticie împrejurul căsuței mele, nesfârşirea îşi urmează zgomotoasă calea printre nori şi vânt. Furtuna nopții de iarnă!

Lampa roşiatică îmi luminează blând masa. Atât de familiară îmi este ea în mica mea chilie! Mă ridic să mai pun câteva bucăți de turbă pe foc. Furtuna suflă în horn şi împrăştie scânteile din uşa sobei. Fără să vreau, mă gândesc la alte nopți de acum doi ani, când ploaia din Flandra ne uda adăposturile şi zgomotul grenadelor acoperea vuietul furtunii. Noapte de noapte stăteam ascunşi sub pământ, cu patria în vise şi-n inimi, cu arma şi grenada

în pumni. Furtuna nopții de iarnă ne înfiora, ne aducea subit în fața ochilor gândul morții şi ne cuprindea groaza sufocantă, acea enigmă cumplită care se apropia cu paşi moi de pisică şi gheare ascuțite de tigru, care distrugea chiar şi nervi de oțel, cumplita groază a morții!

Încă simt un fior rece pe şira spinării când îmi amintesc. Mângâi cu oarecare tandrețe casca de metal veche, deteriorată, împestrițată, care stă grea pe raftul cu cărți.

Şi-ncet se iveşte amintirea nopților cu furtună de acum un an...

Paturi albe în saloane răcoroase, unul lângă altul, ghips, atele, bandaje, siluete albe alergând tăcute de colo-colo: infirmeria. Şi mereu durerea surdă din genunchi, din braț, din tâmplă, pulsația fără oprire şi zvâcnetul din rănile operate. O, nopțile nedormite ale chinului, nesfârşite în întunericul lor, cu zgomotul luptei încă în minte, dureri, dureri, dureri, cât oare au durat? Acea aşteptare a alinării întreruptă din când în când de câte un strigăt brusc de durere şi de un sunet strident. Furtuna nopții de iarnă vuia în jurul casei durerilor şi se izbea de obloane şi ferestre.

Acum mă aflu pe îndrăgita mea câmpie liniştită. De câteva luni sunt profesor în sat. Întâi am crezut că nu aş putea trăi aici – atât de departe de oraş şi de agitație, de teatre, concerte, colegi. Credeam că spiritual voi muri de

foame, credeam că meseria nu îmi va aduce împlinirea. Şi deja mă gândeam cu groază la lungile nopți de iarnă în satul izolat.

Cât de diferit a fost totul! O iubesc deja, singurătatea mea tăcută din câmpie! Totul e mult mai profund şi mai frumos aici decât în lumea de afară. Gândurile nu mă hăituiesc ca odinioară – nu mă copleşesc cu repeziciune – nu, se abat calm şi tăcut asupra mea, îmi zâmbesc şi mă salută. Şi pot să le văd, gândurile mele sunt cele care trec. E atât de frumos! Ascult din nou în lăuntrul meu şi îmi aud sufletul crescând încet. Îmi dedic cu drag timpul lucrurilor mărunte pe care adeseori le ignoram cu aroganță şi găsesc aici ceea ce înainte căutam fără speranță: armonia cu Dumnezeu!

Aici, în singurătate, te poți întoarce la tine însuți. Toate lucrurile îşi au propria lor strălucire. Munca, mai ales munca neînsemnată, mi se părea adesea un chin. Acum învăț că munca poate fi o sărbătoare.

Deseori mă încearcă dorul de lume şi de foşnetul vieții, dorința de a vedea săli luminate de candelabre, şi aud sunetul muzicii care te îmbie la dans şi îți curge prin vine; dar când mă aflu apoi în fața clasei mele şi văd toate chipurile încrezătoare şi familiare care mă privesc, totul amuțeşte şi mă simt ca un semănător care îşi plantează

conştiincios şi cu grijă semințele în pământ. Semănătorul vieții! Ce nume frumos pentru un profesor!

Acum gândurile mi s-au întors acasă. Ploaia cade monoton. Din când în când latră pe-afară un câine, o cadență grea, stinsă: atunci lupul meu îmi mârâie la picioare şi latră încet. Tocmai se ridică şi îşi întinde capul deasupra mesei, mijeşte ochii la lampă şi-şi pune capul de lup pe genunchii mei, privindu-mă cu ochi credincioşi. Îl mângâi.

Am în fața mea caiete maronii – o mulțime. Aşteaptă cerneala roşie care va porni într-o luptă crâncenă cu greşelile încăpățânate. Mă cuprinde o căldură plină de tandrețe când privesc teancul. Iar dintre aceste caiete, dintre aceste greşeli tipice, dintre aceste litere neajutorate răsare chipul unui băiețaş neobrăzat, chipul unei fetițe timide, toți omuleții mici şi dragi care mă privesc dimineața cu ochi atât de mari, atât de încrezători – cărora un zâmbet, o vorbă bună din partea mea, un mic desen le umple de strălucire întreaga zi asemenea razelor aurii ale soarelui. Mi se face cu adevărat dor de copilărie când mă gândesc la lucrurile astea; şi încet vocea din cântecul maestrului Brahms îmi fredonează o frază minunată ca un crepuscul:

„O, de-aş cunoaşte doar drumul înapoi,

Drumu-ndrăgit către tărâmul copilăriei”.

Răsfoiesc caietele complet adâncit în gânduri.

Trebuie totuşi să zâmbesc un pic când mă uit prin ele.

Iată-l pe Gravel, de numai 6 ani. „Cum” scrie cu „ch”, dar „cal” scrie corect. Iubeşte foarte mult caii, îşi petrece toată ziua prin grajduri şi pe păşuni şi poate să descrie în amănunt viața fiecărei mârțoage din sat. Le cunoaşte cu exactitate fiecare pată de culoare şi fiecare pată albă. Ştie fără greş când urmează să fie potcoviți şi cât de repede pot alerga.

Şi iat-o şi pe micuța Rosa, care atinge tabla cum ar atinge o păpuşă. Şi de fiecare dată când rosteşte cuvântul „păpuşă”, trage adânc aer în piept şi ochii îi strălucesc. Da, drăguțo, din ochii tăi răsare tot cerul păpuşilor, şi când mă priveşti, în sufletul meu se trezeşte un sentiment întunecat, de mult uitat, tot trecutul, lucruri dispărute răsună încet, iar clopotele tinereții, sfintei tinereți, se fac din nou auzite. Mă gândesc la jocuri de-a v-ați ascunselea, la pescuit, la jocuri cu sfârleaza, la cățăratul în copaci – şi-atunci înțeleg prea bine de ce tu, după ce vorbim despre păpuşă, stai multă vreme în bancă neatentă şi nu mai poți percepe nimic în jur.

Şi iată-l şi pe micul Menger, care la dictare are cele mai mari chifle cu unt şi cele mai mari boroboațe. Caietul de compuneri poartă din nou, fireşte, pecetea lui: petele de grăsime.

Şi iat-o aici şi pe micuța Rupen, care mă privea întotdeauna visătoare şi sfioasă şi izbucnea imediat în plâns când o întrebam ceva. Acum înfloreşte ca un trandafir tânăr, al cărui suflet visător îşi desface aripile precum un fluture ce se strecoară afară din crisalidă. Acum vocea ei cristalină răsună vioaie la refren atunci când 1 plus 1 face 2, 2 plus 1 face 3, 3 plus 1 face 4 ş.a.m.d., sau când cântăm amuzantul cântec despre „Ce", care merge pe câmpia noastră, prinde pac, pac, pac broaştele şi poartă ciorapi roşii şi o fustiță alb cu negru.

Da – privirea îmi alunecă mai departe peste masă. Revistele despre lumea de afară se află acolo. Cărți, cărți roşii, galbene, verzi, poezii, romane, cugetări...

Afară şuieră ploaia...

Furtuna vuieşte...

E atât de liniştită şi de familiară chilia mea.

Mă adâncesc complet în gânduri.

Pe vremuri credeam că viața trebuie să fie inimaginabil, incomensurabil de mare – iar acum – cât de greu se poate

preschimba o viață de om într-una fericită, paşnică şi utilă. Nimic mai mult decât lumina pe care o aruncă lampa mea.

Şi eu visez mai departe – la copii – la patrie – la o inimă credincioasă – până se deschide uşa şi-ndrăgita mea gazdă, mama lui Schomacker, intră cu cina şi mă readuce la realitate, după ce bătuse deja de două ori în zadar.

Inamicul

Când l-am întrebat pe colegul meu de şcoală, locotenentul Ludwig Breyer, ce întâmplare din război îi stăruie cel mai viu în memorie, m-aş fi aşteptat să-mi povestească despre Verdun, Somme sau Flandra; căci el a fost acolo în cele mai grele momente de pe cele trei fronturi. Însă mi-a povestit următoarele:

Nu cea mai vie, dar imaginea din timpul războiului care mi s-a întipărit cel mai puternic în minte este amintirea despre cum stăteam în linişte într-un mic sat francez din spatele liniei frontului. Era unul dintre cele mai îngrozitoare sectoare ale frontului, unde focul de artilerie fusese extrem de intens, iar noi ne retrăseserăm mai în spate decât ar fi fost cazul în mod normal, pentru că suferiserăm pierderi mari şi trebuia să ne adunăm din nou puterile.

Era o săptămână de august minunată, o vară fantastică, biblică, una care ni se urca la cap precum vinul auriu pe care îl găsiserăm la un moment dat într-o pivniță din Champagne. Fuseserăm despăducheați; unii dintre noi găsiseră chiar şi haine curate, iar ceilalți îşi fierbeau cămăşile temeinic deasupra unor mici focuri, iar peste tot domnea o atmosferă de curățenie – a cărei magie nu o cunoaşte decât un soldat murdar, îmbâcsit –, prietenoasă precum o seară de sâmbătă într-una dintre acele zile foarte îndepărtate de pace când eram copii şi făceam baie într-o cadă mare, iar mama scotea lenjeria curată din dulap, care mirosea a scrobeală, zi de duminică şi cozonac.

Tu ştii doar că nu este un basm atunci când îți spun că acest sentiment îmi intra sub piele dulce şi puternic în acea după-amiază târzie de august. Când eşti soldat, ai cu totul altă relație cu natura decât majoritatea oamenilor. Toate acele mii de interdicții, reținerile şi restricțiile dispar în fața existenței dure la un pas de moarte; iar în minutele şi orele de pauză, în zilele liniştite, ți se trezeşte uneori gândul la *viață*, la simplul fapt că mai eşti încă aici, că ai scăpat, o bucurie nemărginită de a vedea că încă respiri şi încă te mai poți mişca liber.

Un câmp în lumina serii, umbrele albastre ale unei păduri, foşnetul unui plop, şuvoiul limpede al apei

curgătoare, toate astea ne bucurau nespus; totuşi se regăsea adânc în suflet, asemenea unui bici, precum un spin, durerea acută a conştientizării că toate pot dispărea în câteva zile sau în câteva ore şi se vor preschimba în peisajul arid al morții. Iar acest sentiment compus în mod ciudat din fericire, durere, melancolie, tristețe, dor şi deznădejde era experiența obişnuită a unui soldat într-un moment de linişte.

După cină am făcut împreună cu nişte camarazi câțiva paşi în afara satului. Nu am vorbit prea multe; pentru prima oară după săptămâni întregi eram absolut mulțumiți şi ne însoream sub razele piezişe care ne atingeau în plin fețele. Într-un final am ajuns la clădirea mică şi tristă a unei fabrici din mijlocul unui teren împrejmuit cu garduri ridicate în jurul postului de gardă. Curtea era plină cu prizonieri care aşteptau să fie trimişi în Germania.

Santinelele ne-au lăsat să intrăm fără nicio problemă şi am putut să vedem ce se întâmplă acolo. Erau adăpostiți câteva sute de francezi. Stăteau jos sau întinşi, vorbeau şi dormitau. Mi s-au deschis ochii. Până atunci avusesem doar câteva impresii fugare, superficiale, izolate, schematice – despre bărbați care se aflau în tranşeele inamice. Poate văzusem câte o cască ridicată pentru o clipă peste marginea parapetului; un braț care arunca ceva şi apoi dispărea; un

petic de stofă gri-albastră, o formă care sărea în aer – erau imagini aproape abstracte, ascunse în spatele focurilor de mitralieră, în spatele grenadelor de mână şi a sârmei ghimpate.

Aici am văzut pentru prima oară prizonieri, mulți prizonieri, care stăteau jos sau întinşi, fumând – francezi fără arme.

Am suferit un şoc de moment; apoi reacția mea mi s-a părut de tot râsul. Mă şocase că erau oameni la fel ca noi. Dar şi faptul că, în mod ciudat – şi Dumnezeu mi-e martor –, nu mă mai gândisem la asta până atunci. Francezii? Ei erau inamicii care trebuiau ucişi, pentru că doreau să distrugă Germania. Dar în acea seară de august mi s-a elucidat acest mister funest, magia armelor. Armele transformau oamenii. Iar aceşti camarazi inofensivi, lucrători în fabrici, muncitori necalificați, oameni de afaceri, elevi de şcoală, care stăteau acolo în linişte şi atât de resemnați, ar fi devenit într-o clipă din nou inamici, dacă ar fi avut vreo armă în mână.

Inițial nu fuseseră inamicii noştri; au devenit abia atunci când au primit arme. Această constatare m-a pus pe gânduri, chiar dacă ştiam că poate logica mea nu era întru totul corectă. Dar am realizat faptul că armele erau cele care ne obligau la război. Existau atât de multe arme în lume,

încât ele puneau în final stăpânire pe oameni şi îi transformau în inamici.

Şi apoi mult mai târziu, în Flandra, am observat exact acelaşi lucru: în timp ce bătălia materialelor era în plină desfăşurare, oamenii practic nu mai aveau nicio utilitate. Armele se aruncau singure, cu o furie nebună, unele împotriva altora. Ca om aveai sentimentul că şi atunci când tot ce se află în jurul armelor va fi murit, armele tot vor continua lupta până la distrugerea totală a lumii.

Dar aici, în curtea fabricii, nu vedeam decât oameni ca noi. Şi pentru prima oară am înţeles că luptam împotriva unor *oameni*; oameni care, exact ca noi, se aflau sub vraja unor cuvinte tari şi a unor arme; oameni care aveau soţii, copii, părinţi şi o meserie şi care poate – aşa cum ei mă făcuseră pe mine să mă gândesc – se trezeau, se uitau în jur la fel ca mine şi se întrebau: „Fraţilor, ce facem noi aici? Ce sens au toate astea?”.

După câteva săptămâni ne aflam din nou într-un sector mai liniştit al frontului. Linia francezilor se apropia destul de mult de a noastră, dar poziţiile erau destul de stabile, şi nici nu se întâmpla mare lucru, după părerea mea. Fix la ora şapte în fiecare dimineaţă se auzeau câteva focuri de artilerie pe post de salut; la prânz încă un salut şi spre seară aceeaşi formulă obişnuită. Stăteam la soare în faţa

adăposturilor şi chiar ne încumetam să ne descălțăm de cizme când mergeam noaptea la culcare.

Într-o zi a apărut dintr-odată de pe partea cealaltă a zonei dintre liniile frontului, deasupra parapetului, o pancartă cu inscripția: *„Attention!”.* Îți poți imagina cât de uimiți o priveam. Apoi am ajuns la concluzia că doreau doar să ne avertizeze că va avea loc, pe lângă programul obişnuit, un foc de artilerie aparte. Aşa că am stat pregătiți pe poziții, ca să ne putem retrage în adăposturile noastre cum auzeam primul foc.

Dar nimic n-a tulburat liniştea. Pancarta a dispărut. Apoi, după câteva secunde, s-a ridicat o cazma, iar în interiorul ei puteam vedea o cutie mare de țigări. Unul dintre camarazii noştri care înțelegea cât de cât limba a scris cu cremă de pantofi cuvântul *„Compris”* pe spatele unui porthart. L-am ridicat. Ca reacție, ei tot fluturau încolo şi-ncoace, pe partea cealaltă, cutia de țigări. Iar noi răspundeam fluturând porthartul. Atunci s-a ridicat o bucată de pânză albă.

În cea mai mare grabă i-am luat caporalului Bühler, care tocmai se despăduchea, cămaşa de pe genunchi şi le-am făcut semn cu ea.

După un timp au arborat pânza albă pe partea cealaltă şi a apărut o cască. Fluturam cămaşa noastră cu şi mai multă

energie, până trebuie să fi sărit din ea toți păduchii. Un braț care ținea un pachet s-a întins în sus. Şi apoi un bărbat a urcat încet prin gardul de sârmă ghimpată. S-a strecurat spre noi pe coate şi genunchi, iar din când în când făcea agitat semne cu o batistă. Cam pe la mijlocul zonei dintre liniile frontului s-a oprit pentru o clipă şi a lăsat pachetul jos. A arătat în repetate rânduri spre el, a râs, a făcut semn din cap şi apoi s-a târât înapoi.

Pe noi ne-a cuprins o agitație neobişnuită în urma gestului său. Aveam sentimentul aproape tineresc că vom face ceva nepermis, că vom juca cuiva o festă şi simțeam dorința pură de a ajunge la acele bunătăți din fața noastră, sufla un aer de libertate, independență şi triumf asupra întregului mecanism al morții. Aveam exact acelaşi sentiment când mă aflam în mijlocul prizonierilor şi simțeam cum umanitatea învinge percepția simplă a noțiunii de „inamic”, şi am vrut să contribui la acest triumf.

Am căutat rapid câteva cadouri, erau cu adevărat lucruri sărăcăcioase, deoarece noi aveam mult mai puține de oferit față de camarazii noştri de pe partea cealaltă. Apoi le-am făcut din nou semn cu cămaşa şi am primit imediat răspuns. M-am ridicat încet; capul şi umerii erau fără apărare. A fost un minut al naibii de îngrozitor, îți spun, să stau aşa neapărat în spațiul de deasupra parapetului.

Apoi m-am târât înainte; iar atunci sentimentele mele s-au schimbat complet, ca şi cum ar fi trecut deodată în marşarier. Eram captiv în acest context inedit; simțeam cum o mare şi năvalnică fericire se trezeşte în mine; am alergat în patru labe fericit şi râzând. Şi am trăit un moment minunat de fericire – un sentiment de pace singular, intim, pacea din întreaga lume doar de dragul meu.

Am lăsat jos lucrurile noastre, le-am luat pe ale lor şi m-am târât înapoi. Iar în acel moment pacea a încetat. Am simțit cum țevile a sute de puşti erau îndreptate spre mine. M-a cuprins o teamă groaznică, iar transpirația curgea şiroaie pe trupul meu. Dar am ajuns înapoi în tranşee nevătămat şi m-am întins cu răsuflarea tăiată.

În următoarele zile aproape că mă obişnuisem cu situația; şi am simplificat lucrurile, aşa încât nu mai ieşeam pe rând, ci urcam amândoi în acelaşi timp afară din tranşee. Precum doi câini scăpați din lesă, ne târam unul spre altul şi făceam schimb de cadouri.

Când ne-am văzut prima oară față în față, am zâmbit ruşinați. Celălalt camarad era un tip tânăr, la fel ca mine, poate avea douăzeci de ani. Se putea vedea pe fața lui cât de mult îl distra această acțiune. *„Bonjour, camerade”*, mi-a spus el; dar eu eram atât de uimit, încât am răspuns

„Bonjour, bonjour”, am repetat de vreo două-trei ori, i-am făcut semn din cap şi m-am întors grăbit.

Aveam un moment anume pentru aceste întâlniri, şi am renunțat la schimbul de semnale de la începuturi, pentru că ambele părți respectau acordul de pace nescris. Iar o oră mai târziu deschideam din nou focul unii asupra celorlalți, exact ca înainte. O dată celălalt s-a întins şovăind spre mine şi ne-am dat mâna. Asta a fost destul de ciudat.

Pe atunci aveau loc întâmplări asemănătoare şi în alte sectoare ale frontului. Ajunseseră şi la urechile comandamentului superior şi deja fusese dat ordinul că astfel de acțiuni sunt complet interzise, în anumite cazuri chiar întrerupeau runda zilnică de ostilități. Dar pe noi asta nu ne deranja cu nimic.

Într-o zi a apărut un maior pe front şi ne-a ținut personal un discurs. Era foarte zelos şi energic şi ne-a spus că intenționează să rămână până seara pe front. Din nefericire, şi-a luat în primire un post chiar în apropierea zonei noastre de întâlnire şi ne-a cerut o armă. Era un maior foarte tânăr, dornic să treacă la fapte.

Nu ştiam ce să facem. Nu aveam nicio posibilitate să-i avertizăm pe camarazii de pe partea cealaltă; şi în plus, ne gândeam că putem fi împuşcați pe loc pentru că făceam afaceri cu inamicul. Minutarul ceasului meu înainta încet.

Nu se întâmpla nimic şi părea că totul se va termina cu bine.

Nu aveam niciun dubiu că maiorul ştia doar în linii marii despre înfrățirea care avusese loc pe front, dar nu deținea informații exacte despre acțiunile noastre. Era pur şi simplu ghinion că fusese trimis chiar el aici cu această însărcinare.

Mă gândeam dacă n-ar trebui să-i spun: „În cinci minute va apărea cineva de pe partea cealaltă a frontului. Nu putem să tragem, are încredere în noi". Dar nu m-am încumetat; şi la ce ar fi folosit oare? Dacă îi spuneam ceva, cu atât mai mult ar fi rămas în expectativă, aşa mai exista o şansă să plece. În plus, Bühler mi-a şoptit că ieşise din spatele unui panou şi dăduse semnalul corespunzător unei împuşcături greşite la poligon, iar ei i-ar fi făcut semn la rândul lor. Înțeleseseră că nu trebuie să apară.

Din fericire, era o zi mohorâtă; ploua un pic şi s-a făcut întuneric. Trecuse deja un sfert de oră de la momentul stabilit pentru întâlnirile noastre. Treptat ne-a venit sufletul la loc. Apoi ceva mi-a reținut brusc privirea; îmi simțeam limba ca un bolovan în gură; îmi doream să strig, dar nu puteam; amorțit de spaimă, vedeam cum se ridică încet un braț şi apoi un trup în zona dintre liniile frontului. Bühler a fugit în spatele parapetului şi a încercat disperat să dea un

semnal de avertizare. Dar era deja prea târziu, maiorul trăsese. Trupul s-a prăbuşit cu un țipăt ascuțit.

Pentru o clipă a domnit o linişte nefirească. Apoi am auzit un urlet şi s-a deschis un foc devastator. „La atac! Vin peste noi!”, a strigat maiorul.

Apoi am deschis şi noi focul. Încărcam armele şi trăgeam ca nebunii, doar ca să treacă mai repede aceste momente. Tot frontul era în mişcare, chiar şi artileriştii au luat parte la atac, şi aşa s-a scurs toată noaptea. Când s-a făcut dimineață, pierduserăm doisprezece oameni, printre care maiorul şi Bühler.

Din acel moment, ostilitățile au decurs conform ordinelor; țigările nu se mai plimbau de colo-colo; iar numărul pierderilor sporea. De atunci mi s-au întâmplat foarte multe lucruri. Am văzut mulți oameni murind; eu însumi am ucis mai mult de unul; am devenit dur şi lipsit de sentimente. Au trecut anii. Dar în tot acest timp îndelungat nu am avut curajul să mă gândesc la acel țipăt ascuțit în ploaie.

Tăcerea de la Verdun

Nimeni nu poate spune exact când începe: dar liniile netede se preschimbă subit, uşor rotunjite la orizont; roşul şi cafeniul, culorile strălucitoare şi luminoase ale frunzelor din pădure, apar într-o nuanță inedită, câmpiile pălesc şi se ofilesc în tonuri de ocru; ceva ciudat, liniştit şi palid se regăseşte în peisaj şi nu poate fi explicat cu adevărat.

Este acelaşi lanț muntos, sunt aceleaşi păduri, aceleaşi câmpii şi păşuni, este exact acelaşi peisaj ca şi cu o oră înainte; pe acolo trece strada, albă şi nesfârşită în întinderea ei, iar lumina aurie a toamnei târzii încă se mai revarsă peste pământ asemenea unui vin dulce – şi totuşi se iveşte ceva din depărtare, invizibil, fără niciun sunet; apare intens, solemn şi măreț şi acoperă dintr-odată tot.

Nu este vorba despre acele cruci de la marginea drumului, care pot fi văzute, subțiri şi întunecate, la intervale de câteva clipe. Strâmbe şi foarte obosite, ele cresc din iarbă, bătute de atâtea vânturi, ostenite de la trecerea norilor, crucile războiului de la 1870. Copacii tineri şi zvelți care au fost plantați printre ele au devenit de mult arbori, cu crengi falnice pline de păsări ciripind. Vechile tranşee nu mai provoacă teamă, abia dacă mai amintesc de moarte – par deja un fel de parc, pitoresc şi suav, un pământ bun într-un ținut bun.

Nu este vorba despre caracteristicile acestei regiuni frumoase şi îngrozitoare, care a fost mereu un câmp de luptă şi unde războiul şi-a lăsat urmele timp de secole, precum straturile unei stânci, sediment peste sediment, strat peste strat, război după război, chiar şi astăzi putându-se recunoaşte exact semnele, de la luptele regilor Franței până la tranşeele din Mars la Tour şi gropile comune de la Douaumont.

Nu este vorba nici despre senzația misterioasă şi ambiguă de pe acest pământ, unde liniile moi şi albastre de la orizont nu reprezintă doar dealuri şi zone împădurite, ci şi forturi ascunse; vârfurile lor line nu înfățişează doar lanțuri deluroase, ci şi înălțimi puternice, fortificate; acolo unde văile idilice au rol de tranşee, văi ale morții, locuri de adunare, zone de defilare; şi acolo unde micile dealuri sunt în acelaşi timp şi poziții de artilerie betonate, cuiburi de mitralieră, perforate de depozitele cu muniție şi galerii; fiindcă aici totul s-a transformat în strategie. În strategie şi morminte.

Este vorba despre tăcere. Tăcerea cumplită de la Verdun. Tăcerea de după luptă. O tăcere cum nu mai este alta pe lume; căci până acum toate luptele le-a câştigat, în cele din urmă, natura; viața a răsărit din nou din distrugere, oraşele au fost reconstruite, pădurile au înflorit şi în doar câteva

luni se legănau din nou pe câmpii grânele tinere. Dar în acest ultim război, mai îngrozitor decât toate cele dinainte, a câştigat pentru prima oară distrugerea. Aici se aflau sate care nu au mai fost reconstruite, sate din care nu a mai rămas nicio cărămidă. Pământul de sub ele este încă plin de ameninţarea morţii, o putere explozivă vie, plin de grenade, mine şi gaze toxice, astfel încât orice lovitură de târnăcop sau lopată este periculoasă. Aici existau copaci care nu au mai răsărit niciodată, căci nu doar coroanele şi trunchiurile lor au fost retezate, ci chiar şi cele mai adânci rădăcini au fost sfărâmate şi transformate în aşchii. Aici existau câmpii peste care nu va mai trece niciodată plugul, deoarece sămânţa lor este acum compusă doar din oţel, oţel şi iar oţel.

În gropile lăsate de exploziile grenadelor pe acest pământ perforat mai creşte totuşi câte o iarbă sălbatică ciufulită şi palidă. Şi pe margini au înflorit maci roşii şi muşeţel, şi chiar un arbust mai răsare dezordonat şi timid din mijlocul resturilor; dar această vegetaţie sărăcăcioasă doar sporeşte sentimentul de tăcere şi dezolare. Este ca şi cum acest loc ar fi o întrerupere în desfăşurarea vieţii, ca şi cum timpul s-ar fi oprit în loc; ca şi cum timpul şi-ar fi oprit motoarele din compasiune nu doar pentru întâmplările din trecut, ci şi pentru cele viitoare. Nicăieri în lume nu mai există un astfel

de pământ. Chiar şi un deşert este mai viu, căci tăcerea sa este organică.

Nicăieri în lume nu mai există o astfel de tăcere, întrucât tăcerea aceasta este de fapt un strigăt năvalnic împietrit în timp. Nu regăsim aici liniştea dintr-un cimitir; căci printre viețile obosite şi pierdute nu se odihnesc tinerețea sau entuziasmul; aici a fost prefăcută în atomi puterea măreață din ochii a sute de mii de oameni, forța care le permitea să respire, să vadă, să se ascundă sau să lupte; aici, în spasmul încordat al autoapărării, era dorită, ba chiar gustată, viața, iar orice sentiment era mai pătimaş, mai viu, mai arzător şi uitat mai repede decât altcândva înainte; şi peste această voință deznădăjduită şi încordată, peste acest vârtej compus din acțiune, chin, speranță, teamă şi poftă de viață cădeau ca o grindină schijele şi gloanțele. Şi atunci se sfărâma cel mai tenace şi mai fragil lucru de pe lume, viața cu pulsul ei, iar marele întuneric îi înghițea pe cei peste opt sute de mii de bărbați.

Peste aceste câmpii încă mai plutesc anii pierduți, acei ani care nu s-au întâmplat niciodată şi care nu îşi găsesc liniştea – strigătul tinereții a fost înăbuşit prea devreme, şi-a găsit sfârşitul mult prea timpuriu. Iar noaptea ei răsar din pământ asemenea unor lumini fantomatice.

Din văzduh coboară un vânt gri, de plumb şi topeşte strălucirea toamnei, focul ei viu şi lumina sa aurie. Din văzduh coboară tăcerea care transformă zilele frumoase într-unele terne şi lipsite de viaţă, ca şi cum soarele ar fi dispărut în întuneric precum în acea după-amiază de pe Golgota. Din văzduh coboară nume în amintiri. Vaux, Thiaumont, Belleville, pământ rece, prăpastie a morţii, colina 304, bărbat ucis – câte nume! Au trăit timp de patru ani sub urletul gigantic al morţii, acum tăcerea lor nesfârşită ne cuprinde. Nici o *Cook's Party*, nicio excursie de o zi plăcută la preţuri acceptabile, care include vizita adăposturilor la lumina romantică a carbidului, nu poate schimba nimic. Acest ţinut aparţine morţilor.

Dar în acest pământ care a fost răscolit iar şi iar de grenade, în acest ţinut al spaimei înmărmurite, în aceste peisaj de cratere, trăiesc oameni. Abia dacă-i vezi, atât de bine s-au adaptat de-a lungul timpului, atât de puţin se pot distinge de mediul lor înconjurător. Hainele lor sunt galbene şi gri, murdare de la victimele lor. Uneori sunt cu sutele, alteori putem număra mii, dar lucrează singuri şi sunt atât de risipiţi, încât par întotdeauna să fie doar câţiva – ca nişte furnici harnice în gropile goale. Ei duc o viaţă pentru ei înşişi, rămân adeseori luni întregi în barăci şi vin arareori în sate. Ei sunt căutătorii.

Câmpurile de luptă au devenit obiect de speculă. O companie a primit de la guvern dreptul de a colecta tot metalul de valoare. Şi în acest scop au fost angajaţi căutătorii. Ei vânează orice are valoare din punct de vedere al metalului, puşti vechi, proiectile neexplodate, bombe, şine de tren, role de sârmă, lopeţi – pentru ei, aceste câmpuri ale amintirilor, ale liniştii şi durerii sunt mine de oţel, metal şi cupru. Cel mai îndrăgit este cuprul. Are preţul cel mai bun.

Majoritatea căutătorilor sunt ruşi. În mijlocul tăcerii au devenit şi ei tăcuţi. De cele mai multe ori rămân doar ei între ei, nimeni nu le doreşte compania. Deşi guvernul a emis mii de aprobări, persistă sentimentul că ceva nu este în regulă aici. În acest pământ se găseşte metal în valoare de milioane de franci; dar şi lacrimile, sângele şi spaima a milioane de oameni.

Este o afacere profitabilă, şi în scurt timp mulţi căutători îşi pot permite o maşină. Ani întregi artileria s-a îngrijit ca ei să aibă acum un venit. Prima căutare, cea rapidă şi superficială, s-a terminat, iar acum trebuie să caute mai în adâncime, până la următorul strat de comori îngropate. Pământul este compact, iar ei lucrează deja de o săptămână la o groapă de câţiva metri pătraţi. De aceea este important să găsească locul potrivit. Asta necesită experienţă.

De obicei pământul este mai întâi sondat, în căutarea metalelor, cu vergele lungi de fier înfipte în diverse locuri. Se poate întâmpla să se împiedice în vreo cizmă care opune rezistență; întrucât cizmele morților de acolo de jos s-au păstrat în general în stare bună; dar un căutător face diferența; el are exercițiu. În principiu, îşi poate da seama din prima dacă merită să dezgroape ceva sau nu. Dacă dă peste o cască de oțel, e bine şi aşa. Ar putea avea valoare în măsura în care indică locul unei posibile prăzi.

Sunt printre ei şi câțiva căutători bătrâni şi experimentați care dezgroapă doar acolo unde răsare câte un arbust. Ei iau în calcul faptul că în aceste locuri s-ar afla adăposturi îngropate pline de cadavre. Altfel nu ar fi putut înflori aşa bine tufărişul. Iar în adăposturi se găsesc de regulă tot felul de metale.

Dacă vreunul are noroc, găseşte o mitralieră, sau poate chiar un mic depozit de muniție. Atunci ar putea câştiga câteva mii de franci dintr-o lovitură. O descoperire despre care se mai vorbeşte şi acum a fost un avion german. Pe scaunul pilotului se mai afla încă scheletul, iar între picioarele sale, o ladă cu 15.000 de mărci de aur.

Peste tot aceeaşi imagine. Pământul este mai întâi afânat şi săpat, apoi continuă căutarea cu mâinile goale. Grenade de mână germane cu mânere lungi şi o marmită de gătit ies

la suprafață. Ele trezesc prea puțin interes. În schimb, țeava unei puşti, îndoită şi corodată, este aruncată în grămada de obiecte din fier ruginit care s-a strâns până acum. O cască – apoi o cârpă decolorată şi umedă de culoare gri-albăstrui, uzată şi aproape devenită argilă – un craniu care mai are încă fire de păr, păr blond, şi o frunte despicată şi zdrobită de o împuşcătură. Căutătorul îl aşază într-o mică cutie din spatele său. Scutură oasele maronii şi pătate din cârpele sărăcăcioase de un verde murdar. Pe ultimele trebuie să le scoată din vârfurile cizmelor. Totul este aşezat în cutie pentru a fi trimis seara la identificare în depozitul principal. Un portmoneu mucegăit cu ceva bani înnegriți este lăsat la fața locului. La fel şi resturile unui portofel putrezit. Dar acum lopata a lovit metalul, apar țăruşi de fier şi role de sârmă – o descoperire bună...

Mereu aceeaşi imagine, de o sută de ori, de o mie de ori; în soarele tomnatic se află un soldat, nişte cârpe mucegăite, nişte oase, un craniu, câte ceva din echipamentul său cu o cataramă ruginită şi o cartuşieră. Iar el ar fi fost foarte fericit să mai fie în viață acum.

Unii căutători sunt de părere că pot recunoaşte după forma maxilarului dacă au în fața ochilor un craniu german sau unul francez. Este foarte important ca oasele să fie duse seara înapoi în depozitul principal, pentru că altfel le-ar

mânca vulpile până a doua zi. Este ciudat că vulpile de aici mănâncă oase. În mod sigur nu au altceva de mâncat. Şi totuşi trăiesc multe vulpi pe aici.

Căutătorii stau prin gropile lor nenumărate şi sapă precum cârtiţele. Este adevărat, rămăşiţele pe care le găsesc sunt identificate şi duse în cimitire şi mausolee, în sicrie enorme de piatră. Şi totuşi ar fi mai bine să-i lase pe aceşti soldaţi să se odihnească în pace, aşa cum s-au odihnit în ultimii zece sau doisprezece ani, camarazi cu toţii.

Şi pare ca şi cum nici ei însăşi nu şi-ar dori altceva. Ca şi cum chiar pământul ar veghea asupra lor şi i-ar apăra de mâinile care caută metal şi bani printre ei. Căci lângă soldaţii morţi dorm şi armele lor. Şi adesea aceste arme nu şi-au pierdut puterea de luptă.

E de ajuns o lovitură în pământ cu târnăcopul. O împunsătură ascuţită cu lopata, şi pământul atacă cu un pocnet surd, schijele zboară, iar moartea îşi întinde rapid braţul din pământ asupra căutătorilor. Mulţi au fost deja făcuţi ferfeniţă, mulţi au fost mutilaţi, şi în fiecare săptămână vin alţii noi. Moartea, care mai întâi i-a secerat pe soldaţi, veghează acum asupra mormintelor celor ucişi, iar pământul îi apără ca şi cum locul lor nu ar fi în mausolee grandioase, ci acolo unde au căzut în luptă.

Şi peste această pătură de cadavre timpul s-a oprit în loc, în faţa suferinţei care este suspendată între aceste linii ale orizontului; peste această pătură de cadavre mocnesc tăcerea, şi durerea, şi amintirea.

Karl Broeger în Fleury

Maşina goneşte cu viteză maximă de-a lungul străzii, se aude melodia roţilor, drumul este drept, geamurile zăngăne în surdină, iar Strasbourg şi Metz au rămas mult în urma noastră. Lângă mine se află Karl Broeger şi mănâncă pâine cu unt, dar nu este foarte concentrat la ce face. Gândurile lui îl poartă altundeva.

Au trecut deja două ore de când am mâncat de prânz. După ce ne-am tras sufletul de la jumătate de homar cu maioneză pentru douăzeci şi cinci de franci ca *hors d'œuvre* – asta ca să nu mai vorbim despre atâtea alte mâncăruri care ne-au trezit apetitul la realitate – şi uriaşul platou cu brânză, Karl începe să îmi dea socoteală în detaliu despre planurile sale şi despre perspectivele de viitor.

Nu prea înţeleg multe din ce îmi spune, deoarece poveştile lui implică mulţi de dacă şi de parcă şi diverse socoteli şi persoane. Nu ştiu dacă este homarul de vină, sau

poate vinul, sau poate faptul că ambele au fost surprinzător de ieftine, dar perspectivele lui se tot adună până când se pierd la înălțimea norilor de pe muntele Everest – în zece ani va fi administratorul unei afaceri, în douăzeci, director, director general, preşedinte şi tot aşa. Dar momentan Karl se află pe o treaptă atât de joasă a ierarhiei sociale, încât dacă ar cădea de aici în mod sigur nu s-ar răni grav. Este angajat într-o bancă şi are o constituție sănătoasă. De aceea poate mânca la nici două ore după homar o pâine cu unt simplă şi cinstită. Între timp, pentru a nu anticipa prea mult realizarea idealurilor sale, este preocupat să viseze la ce va face ca administrator al unei afaceri. Ăsta e Karl.

Maşina goneşte în continuare cu viteză prin sate – acoperişuri ascuțite, rochiile colorate ale femeilor, vântul tomnatic şi mormane de bălegar trec razant pe lângă geamurile noastre, curbă după curbă, deal după deal, până nu se mai văd nicio alee şi nici un copac; străzile se bifurcă şi devin din ce în ce mai înguste. Autobuze greoaie, inscripționate cu lozinci electorale în litere mari şi colorate, se apropie poticnindu-se şi pe indicatoarele cu denumirile localităților apar nume la care totul se opreşte în loc.

Karl îşi strânge lucrurile din servietă. Pe lângă actele de bancă a îndesat fragmente dintr-un ziar sportiv în care este descris faimosul meci de fotbal dintre Rheine şi Münster

(echipa lui Karl a învins clar cu 6 la 0, iar Karl a fost menționat laudativ), dar cele mai importante sunt fotografiile unor doamne şarmante la care se uitase în timpul desertului.

În fața noastră s-a terminat strada. Maşina se opreşte cu scrâşnet de frâne; coborâm şi ne găsim într-un fel de piață. Maşinile sunt parcate, lângă ele se află şoferi îngrijorați şi foarte destoinici cu chipiurile lor, lumea se strânge şi se aşază pe poziții, ghizii umblă de colo-colo, îşi adună mieii şi pornesc în pas de marş.

În jurul nostru nişte bărbați se dedică meşteşugului lor zeloşi şi şuşotind precipitat; străzile morții de ieri s-au transformat în bulevarde cu vizitatori respectabili din timpurile de după război, iar acolo unde pe vremuri fiecare pas era pătat de sânge şi trezea doar spaimă în suflete, acum drumurile sunt pavate cu lemn, pentru ca pantofii turiştilor să rămână curați, iar interpreți bine instruiți conduc grupurile astfel încât toată lumea să poată vedea tot ce este de văzut – totul e garantat. Douaumont.

Şi în jurul nostru se învârte cineva, agitat, pe fugă şi precipitat. El vrea să ne explice strategia locului, să ne pună la curent, *au fait*, cum s-ar spune. Karl, care a prins putere de la homar şi de la pâinea cu unt, zâmbeşte prietenos şi e numai urechi, iar noi îi permitem să ne conducă prin fort la

lumina lămpii cu carbid; şi îi permitem să ne explice de cât simţ practic au dat dovadă germanii când, de îndată ce au cucerit fortul, au instalat aparate în pivniţă, au tras curent electric şi au amplasat macarale pentru a putea ridica muniţia la înălţime, ceea ce nu se găsea aici înainte.

Karl dădea din cap afirmativ: da, exact aşa a fost. Dar cum ne uitam noi la căştile de oţel ruginite, la ţevile de puşcă îndoite, la proiectilele neexplodate şi când ghidul începe din nou să trăncănească, iar altul de lângă noi spune aceeaşi poveste şi în engleză, Karl îmi face un semn cu mâna; lui i-a ajuns; ne înghesuim spre ieşire. În faţa căştilor, platoşelor şi a schijelor de grenade de acolo de jos, a tăcut complet.

Afară, odată ieşiţi din aerul sufocant al tunelului, ne întâmpină o adiere de vânt atât de blândă şi de lină, încât parcă am vrea să ne sprijinim de ea. Încă mai este destul de multă lumină afară, dar e deja acea oră misterioasă în care ziua şi noaptea se află într-o balanţă, iar talerele ei, cu mişcarea lor neîntreruptă, par să facă o pauză şi să se oprească pentru o clipă – încă o bătaie a inimii, şi magia a trecut, deodată apare o licărire slabă a serii, se aude mugetul unei vaci pe câmpie şi s-a făcut noapte.

Val după val, înălţimile apar în faţa noastră ca nişte umbre violet. Conducătorul grupului ne-a urmat şi începe

din nou să vorbească în spatele nostru: „Locul de acolo, asemănător unei piperniţe, a fost un punct strategic deosebit de interesant”.

Nu apucă să povestească mai departe. Karl se uită mânios în jur şi spune hotărât: „Ţineţi-vă gura...”.

Nu o spune cu răutate, ci mai degrabă cu calm şi astfel încheie discuţia.

Apoi o ia înainte departe de amplasamentul strategic de luptă, departe de flecăreala nedesluşită a grupurilor de turişti, departe de homar, de pâinea cu unt, de fotografii cu doamne şi afaceri bancare, departe de cei zece ani de pace.

Merge înainte şi expresia lui devine din ce în ce mai serioasă, ochii se îngustează şi privesc concentraţi spre pământ; iarba foşneşte, pietrele scrâşnesc, un panou avertizează în faţa pericolului, dar aceste lucruri nu îl mai interesează. A pornit în căutare.

Traseul îl duce printre câmpurile găurite de grenade, printre gardurile de sârmă ghimpată. Interpretul rămâne mult în urmă după ce ne-a adresat urlând avertismente cu duiumul. Se ivesc adăposturi care au fost dărâmate şi din nou dezgropate, peste tot se găsesc grenade cu mâner, marmite complet găurite, în lutul galben este înfiptă o furculiţă amărâtă, ruginită, iar de capătul ei atârnă o jumătate de lingură.

Ne continuăm drumul pentru un timp. Karl se opreşte adesea şi analizează situaţia. Apoi dă din cap şi insistă să mergem mai departe. Se distinge direcţia unei tranşee. Însă doar direcţia – cratere printre care se văd nişte urme şerpuitoare ce cotesc apoi abrupt după colţ.

Încă nişte paşi. Încă o privire. Karl a găsit ceea ce căuta.

Rămâne tăcut o clipă înainte să spună:

— Aici... şi apoi se opreşte-n loc. Cam pe aici trebuie să fi fost... aici eram atunci... totul vuia în jurul nostru, câteva focuri de armă şi apoi „la atac...". Repetă: Şi apoi „la atac".

Cu această afirmaţie lasă tranşeea în urmă, sare în sus şi ia poziţia de atac. Dar acesta nu mai este Karl Broeger, bărbatul care vorbeşte despre afaceri bancare şi ştiri din fotbal. Este cu totul altcineva, cu zece ani mai tânăr. Este subofiţerul Broeger, pe care l-au cuprins din nou pământul, mirosul sălbatic de cenuşă şi amintirile şi l-au asaltat precum o tornadă.

Mişcările lui nu mai sunt ca înainte: nici vreo căutare ezitantă; nici ritmul paşilor cu care mă obişnuisem; fără să vrea şi inconştient, în el se strecoară din nou mişcările rapide, precaute, atente, siguranţa instinctivă a unui animal. El nu a observat cum şi-a vârât capul între umeri şi cum braţele sale atârnă relaxate din articulaţii, gata să cadă. Nici nu a observat cum evită să se arate în mod clar,

ca şi cum nu ar vrea să fie văzut, şi rămâne întotdeauna la adăpost.

Aşa înaintăm. Cu câteva ore în urmă nu ar fi fost în stare să se orienteze deloc; acum cunoaşte fiecare bifurcație; trecutul l-a prins din nou. Aşa urmăm traseul – doi bărbați în costume făcute la comandă, cu pălării şi bastoane –, urmăm traseul pe care el şi convoiul său s-au strecurat în acea noapte îngrozitoare în care sferele luminoase, asemenea unor lămpi cu arc, atârnau asupra distrugerii, iar întreg pământul din jurul Thiaumont şi Fleury urca şi apoi cobora, ca o mare, sub fântânile arteziene ale exploziei – noi mergem din nou pe acest drum înconjurați de liniştea nemărginită a serii, dar în urechile subofițerului Broeger vuieşte lupta, el ține bastonul precum o grenadă de mână, încă o dată îşi conduce oamenii printre craterele grenadelor pentru asaltul asupra oraşului.

Iar oraşul nu mai există. A dispărut de pe fața pământului; nu a fost reconstruit, deoarece mai există mine în pământ, e plin de material exploziv; este prea periculos să se construiască aici.

Karl se sprijină de monumentul care marchează locul unde se afla cândva Fleury, satul spaimei, ale cărui ruine au fost asediate şi pierdute de şase ori într-o noapte

— Aici era un tânăr recrut, spune el. Tot timpul a stat lipit de mine. Când am fost nevoiți să ne retragem, a dispărut. Iar mai apoi...

Mai apoi, când cuceriseră locul, au găsit doar o bucată dintr-un cadavru, dar nu au ştiut dacă era chiar el. Şi aşa a fost dat „dispărut”, iar mama lui mai speră până în ziua de astăzi că va apărea într-o dimineață în sufrageria ei capitonată în roşu şi se va aşeza lângă ea pe canapea, înalt, puternic şi cu umerii lați.

— Nu există niciun motiv pentru care nu ar mai fi în viață, se gândeşte Karl şi mă priveşte abătut. Crezi că ar fi devenit muzician? Asta îşi dorea pe atunci.

Eu nu ştiu ce să-i răspund şi plecăm. Apusul s-a transformat într-un albastru întunecat. Karl se mai opreşte pentru o clipă şi spune, gesticulând ezitant:

— Uite, eu pur şi simplu nu pot să înțeleg. Pe atunci era ca şi cum nici nu mai puteai gândi, era iadul, era pur şi simplu iadul, sfârşitul, finalul, un vacarm fără speranță, iar aici se aflau oameni şi ei nu mai erau de fapt oameni – iar acum ne plimbăm pe aici, şi este doar o mică vale, iar acolo, în întuneric, doar o mică şi inofensivă colină...

Mausoleul se înalță alb în întuneric. Autobuzele cu turişti sunt gata de plecare. Pornesc zumzăind, cu rândurile lor de scaune tapițate.

Iarăşi se prelinge peisajul întunecat pe lângă maşină. Monumente ridicate în cinstea eroilor, multe monumente lunecă în lumina farurilor. Pe majoritatea sunt inscripții despre *Gloire* şi *Victoire.* Karl dă din cap:

— Astea nu spun toată povestea, nu, nici pe departe. Dar au dreptate să ridice monumente, căci mai mult decât acolo şi în împrejurimi nu s-a suferit nicăieri altundeva. Dar ceva au uitat să scrie: să nu se mai întâmple niciodată. Asta lipseşte. Tu…

Strada se întinde albă înaintea noastră şi urcă încet. Din spatele norilor apare luna, roşie şi tristă. Treptat devine mai mică şi mai luminoasă până când străluceşte argintie deasupra cimitirului american de la Romagne. Paisprezece mii de cruci sclipesc în lumina palidă. Paisprezece mii de cruci înşiruite una după alta – ochii îți ard, atât de uimitor de drepte sunt, verticale, diagonale. Sub fiecare, câte un mormânt. Pe fiecare, câte o inscripție: Herbert C. Williams, locotenent cls. I, război cu arme chimice, Conneticut, 13 sept. 1918 – Albert Petersorn, 137 inf., div. 35, North Dakota, 28 sept. 1918 – paisprezece mii – au fost de fapt douăzeci şi cinci de mii. Uciși în atacul asupra Montfaucon, uciși cu câteva săptămâni înainte de pace. Doar un cimitir pentru atât de mulți. Peste tot, în sute de localități, se

regăsesc şi celelalte, crucile albe de lemn ale francezilor, cele negre ale germanilor.

În mijlocul celor paisprezece mii de cruci merge un om pe aleea principală largă, mic şi îndepărtat, un singur om, încolo şi încoace, încolo şi încoace. Este mai apăsător decât liniştea. Karl înaintează.

În oraşe, copiii se joacă în piețe. Sunt înconjurați de magazine, case, curțile bisericilor, ziare, gălăgie, strigăte, străzi, întreaga lume; dar ei se joacă mai departe, absorbiți de jocurile lor simple, se joacă la fel ca oriunde altundeva în lume.

— Copiii, spune Karl, şi în întuneric nu se poate vedea ce se întâmplă cu el. Copiii sunt peste tot la fel, nu-i aşa? Ei nu ştiu încă de niciunele...

Şi în timp ce eu încă mă mai gândesc la ce a spus şi-i arunc o privire, el se întoarce către mine:

— Păi hai odată, omule – ce tot mai stăm pe aici?

Întoarce capul şi tot restul călătoriei priveşte încordat pe geam.

Soția lui Josef

Era anul 1919 şi socul deja înflorise atunci când subofițerul Josef Thiedemann s-a întors acasă. Doar soția lui i-a fost alături. Ea însăşi s-a dus după el – nici măcar vizitiul nu a însoțit-o.

Cei doi au stat întreaga zi tăcuți unul lângă celălalt. Aveau în fața ochilor spinarea cailor de un brun strălucitor, legănându-se încet încolo şi-ncoace. Au ajuns pe strada satului şi au mers agale de-a lungul ei. Oamenii stăteau în fața caselor sub soarele apusului şi câte o femeie îşi punea mâna, ca din întâmplare, pe brațul soțului ei. Dar Thiedemann nu a recunoscut pe nimeni – nici măcar nu şi-a recunoscut soția sau caii.

Era luna iulie a anului 1918 când a fost îngropat de un aruncător de grenade împreună cu câțiva camarazi pe când se aflau într-un adăpost. A fost o pură coincidență – o scândură desprinsă din acoperişul adăpostului a căzut chiar deasupra lui – cea care l-a salvat să nu fie strivit cu totul. A durat câteva ore până au ajuns la el şi toată lumea credea că ar fi murit deja sufocat. Dar grinda ruptă s-a îndoit în aşa fel încât a rămas o despicătură îngustă prin care intra aer. Şi astfel i-a fost salvată viața.

Thiedemann era conştient atunci când l-au scos de acolo şi practic nevătămat la prima vedere. O vreme a stat apatic pe jos la marginea tranşeei şi a fixat cu privirea, absent,

cadavrele camarazilor săi. Un infirmier l-a scuturat de umăr şi a încercat să-i vâre printre dinți o cană de cafea cu ceva tărie. Atunci el a oftat adânc şi s-a prăbuşit.

În mod evident, a suferit un şoc puternic, şi aproape un an s-a tot plimbat de la o clinică psihiatrică la alta. Apoi, într-un final, soția lui a primit aprobarea să-l ia acasă.

Atunci când căruța a intrat pe drumul care ducea la ferma lor şi se îndrepta greoi spre hambar, Thiedemann s-a ridicat. Soția lui a pălit şi şi-a ținut răsuflarea. În grajd grohăiau porcii, iar mireasma teilor adia înspre ei. Thiedemann îşi întorcea capul când spre dreapta, când spre stânga, de parcă ar fi căutat ceva. Iar apoi se aşeza din nou jos, complet absent, chiar şi atunci când stăteau la masă şi când a intrat mama lui. A mâncat ce i s-a pus în față, iar apoi a dat o tură prin casă. Îşi regăsea drumul peste tot, ştia exact unde sunt ținute animalele şi unde se află dormitorul. Dar nu recunoştea nimic. Câinele, care mai întâi l-a mirosit entuziasmat, s-a aşezat la loc lângă sobă cu un scâncet. Nu i-a lins mâinile şi nu i-a sărit în brațe.

În primele săptămâni, Thiedemann a petrecut mult timp singur, lângă şopron, sub soarele cald. Nu acorda nimănui atenție şi a fost lăsat să facă ce vrea. Noaptea suferea deseori de crize de sufocare. Când îl apucau, sărea în sus, lovea totul în jur şi țipa. O dată era chiar să sângereze până

la moarte când a spart fereastra şi s-a rănit la încheietura mâinii. De aceea soția lui a instalat plase de sârmă la ferestrele din dormitor.

Mai apoi Thiedemann era foarte fericit când se juca cu copiii. Le construia vapoare din hârtie şi le-a sculptat pipe din crengile salciei. Ei îl îndrăgeau, şi atunci când a venit sezonul afinelor, l-au luat cu ei în pădure în căutare. La întoarcere au vrut s-o ia pe o scurtătură printr-un câmp liber. Dar imediat ce au lăsat în urmă copacii protectori din pădure, el a devenit nelinişt it. Speriat şi agitat, a strigat către copii şi apoi s-a aruncat la pământ. Ei l-au privit uimiți. Nu l-au putut convinge să meargă drept peste câmpul liber. Voia să se târască şi se tot apleca. Copiii nu ştiau ce să facă, aşa că au pornit să o caute pe soția lui. Când au dispărut peste câmpuri, Thiedemann a strigat după ei deosebit de nelinişt it şi a închis ochii, ca şi cum imediat ar fi urmat să se întâmple ceva îngrozitor.

Cu timpul s-a îngrăşat şi a devenit burduhănos – nu făcea nimic şi mânca necontrolat şi prea mult. Treptat a făcut cunoştință cu toată lumea din casă, dar nu înțelegea că el aparține de aceşti oameni. Înfățişarea lor nu îi mai era familiară. Era aproape tot timpul prietenos şi mulțumit. Doar din când în când, atunci când vedea întâmplător o

bucată de lemn despicată şi de culoare deschisă, plângea şi nu putea fi liniştit uşor.

Soția lui se ocupa singură de gospodărie. Şi-a concediat ajutorul, fiindcă acesta s-a amuzat la un moment dat la masă de un gest neajutorat de-al lui Thiedemann. Individul s-a întors după câteva zile să explice că nu a fost cu rea intenție, dar ea doar i-a întins plata fără să-l asculte şi apoi a ieşit din încăpere. Într-o seară, când fiul morarului a devenit insistent cu ea şi a închis uşa în spatele ei, a luat o puşcă ce atârna pe perete şi a rămas cu ea în mână până când el a plecat rânjind prosteşte. Şi alții au mai încercat, dar niciunul nu a avut succes. Femeia avea treizeci şi cinci de ani şi era de o frumusețe întunecată, demnă. Muncea din greu, dar a rămas singură.

În primele luni au venit deseori medici la fermă. Thiedemann se ascundea de ei şi trebuia căutat de fiecare dată. Doar când îl striga soția lui era dispus să vină. Un medic a rămas la fermă aproape un an să-l trateze. Când a plecat, soția lui Thiedemann a fost nevoită să vândă o parte din animale. În acel an ploile de vară au dăunat recoltei, iar cartofii au avut şi ei de suferit. A fost un an greu.

Dar starea lui Thiedemann nu se îmbunătățea. Soția lui a acceptat verdictul medicilor neclintită, de parcă i-ar fi fost absolut indiferent. Dar noaptea, când Thiedemann

bolborosea cuvinte ininteligibile şi se tot arunca dintr-o parte în alta prin pat, ea îl lua în braţe, ca şi cum căldura corpului ei ar fi putut să-l ajute – şi îl asculta, şi îi punea întrebări, şi vorbea cu el. El nu răspundea, dar se liniştea şi adormea apoi destul de repede.

Aşa au trecut anii.

La un moment dat a venit un camarad de-al lui Thiedemann în vizită pentru câteva zile. A adus câteva fotografii din acele vremuri şi i le-a arătat în ultima seară soţiei lui Thiedemann. Printre ele era şi o poză de grup cu plutonul lui Thiedemann. Bărbaţii stăteau la bustul gol în faţa adăpostului şi rânjeau în timp ce căutau păduchi prin cămăşile lor. Thiedemann era al doilea în dreapta, zâmbea şi ţinea o mână sus, cu arătătorul apăsând pe degetul mare.

Soţia s-a uitat la fotografii una după alta. În timp ce era adâncită în poze, a intrat Thiedemann în încăpere. S-a dus spre sobă cu pas greoi şi s-a aşezat pe un scaun. Soţia a luat imaginea de grup şi a rămas cu ea în mână timp îndelungat. Ochii ei s-au îndreptat de la instantaneul şters către figura apatică de lângă sobă.

— Deci acolo s-a întâmplat? a întrebat ea.

Prietenul a încuviinţat din cap.

Soţia a tăcut o vreme. În liniştea încăperii se auzea doar răsuflarea greoaie a lui Thiedemann. O molie a intrat pe

fereastră şi zbura în jurul lămpii. Umbra ei tremurândă pâlpâia deasupra mesei şi a pozelor, creând astfel o iluzie de mişcare şi de viață. Soția privea pozele cu tranşee şi sate distruse.

— Tot aşa arată şi acum?

— Desigur, a spus camaradul.

Cu un gest rapid, i-a oferit un creion şi a netezit ambalajul unui pachet de zahăr care se afla lângă ea pe pervaz.

— Scrieți numele localității. Şi drumul.

Prietenul şi-a ridicat privirea.

— Vreți să mergeți acolo?

Soția s-a uitat la poza în care Thiedemann stătea în fața adăpostului, încă zâmbind şi sănătos. Apoi şi-a ridicat şi ea privirea.

— Da, a răspuns.

— Cu toții am vrea să mai mergem o dată acolo, a spus prietenul îngândurat, în timp ce scria încet literele. Trebuie să mergeți prin Metz.

Nu a durat mult până când s-au încheiat pregătirile. Lumea nu înțelegea de ce vrea ea să meargă acolo şi au încercat să o convingă să renunțe. Dar ea nu a luat în seamă niciun argument. Stătea liniştită şi împacheta hotărâtă tot ce era necesar pentru călătorie. Când lumea îi

punea întrebări, răspundea scurt. Pur şi simplu le spunea: „Asta este ceea ce trebuie să fac”.

Călătoria a fost grea. De la drum, lui Thiedemann i s-au declanşat dureri de cap, iar femeia nu avea pe nimeni care ar fi putut să o ajute. Şi nici nu înţelegea limba. Dar stătea pur şi simplu neclintită şi îi privea pe oameni până când aceştia înţelegeau ce voia.

În după-amiaza celei de-a treia zi au ajuns în locul unde se aflase compania lui Thiedemann. Era un sat anost, trist, cu şiruri lungi de case gri. Nu se mai regăsea nimic din ruinele din fotografii. Localitatea fusese complet reconstruită.

Câteva căruţe cu turişti au tras în faţa hanului. Un interpret s-a apropiat de femeie şi i-a vorbit. Ea l-a întrebat dacă i-ar putea spune ceva despre zona de front unde Thiedemann fusese îngropat sub adăpost. El a ridicat din umeri – acum peste tot erau din nou câmpuri, care fuseseră lucrate de ceva timp.

— Peste tot? a întrebat soţia.

— O, nu!

Interpretul a început să dea semne de înţelegere şi i-a spus că în apropiere, la doar vreun kilometru depărtare, se află o porţiune cu tranşee şi gropi de pe urma exploziilor

grenadelor, care arată aproape la fel ca înainte. Să o ducă oare acolo?

Ea a încuviințat din cap şi, după ce şi-a lăsat bagajele la han în grabă, au pornit.

Ziua era senină şi frumoasă. Adia un vânt uşor deasupra colinelor şi fluturi albaştri minusculi zburau de colo-colo printre tranşee şi gardurile de sârmă ghimpată. La marginile craterelor creşteau flori de mac şi muşeţel. Câmpiile care pe alocuri se contopeau cu acest peisaj au rămas treptat în urmă, satul s-a pierdut şi el, şi după ce au traversat culmea unui deal, au fost înconjurați brusc de tăcerea surdă a câmpului de luptă, întreruptă doar de câteva grupuri mici de bărbați care lucrau pe ici, pe colo printre gropile lăsate de grenade. Erau în căutare de metale, i-a explicat conducătorul expediției – căutau fier, cupru şi oțel.

— Aici? a întrebat femeia. El a încuviințat din cap.

— Pământul este plin de muniție, a spus el. Şi de aceea întreaga regiune a fost arendată unei companii de prelucrare a metalelor. Cadavrele pe care le găsesc sunt strânse şi îngropate în diferitele cimitire din apropiere.

A arătat spre dreapta, unde se puteau vedea şiruri lungi de cruci albe care străluceau în soare.

Soția a rămas cu Thiedemann acolo, pe front până spre seară. S-au plimbat printre mulțimea de tranşee şi cratere,

s-au uitat împreună la multe adăposturi în ruină sau distruse complet. Îl privea adeseori, apoi mergea mai departe. Dar el participa absent şi nicio lumină nu trezea la viaţă expresia lui stinsă.

În dimineaţa următoare femeia era din nou acolo, pe front. Acum ştia drumul, şi zi de zi cei doi puteau fi văzuţi cum se plimbau încet prin câmpiile de cratere noroioase – bărbatul obosit, adus de spate, şi femeia înaltă şi tăcută. Seara se întorceau la han şi mergeau în camera lor.

Uneori interpretul îi însoţea pe câmpul de luptă. O dată i-a dus într-o zonă unde ajungeau arareori turiştii. Nu se găsea acolo nici ţipenie de om în afară de grupuleţele de căutători la lucru.

Într-un loc, labirintul tranşeelor rămăsese practic neatins. Thiedeman s-a oprit în faţa unui adăpost şi s-a aplecat. Mai făcuse deseori acest gest, dar aici femeia s-a oprit şi ea şi l-a prins pe interpret de mână. Câteva scânduri putrezite care protejaseră adăpostul ieşeau din ceea ce fusese cândva zona de intrare. Thiedemann le-a cercetat cu mâinile, atingându-le încet şi precaut.

Chiar în acel moment s-a auzit dintr-odată sunetul ascuţit al ciocanului unor căutători care tocmai începeau să dezgroape ceva la câteva sute de metri distanţă. Se auzea insuportabil de tare, iar femeia a gesticulat ca şi cum ar fi

vrut să reducă sunetul la tăcere cu mâna ei – dar în clipa următoare pământul a fost zguduit de un pocnet puternic, urmat de fluierături, scâncete, şuierături şi apoi de un strigăt disperat şi aprig dinspre grupul de căutători.

— O explozie! a strigat interpretul şi a fugit spre ei. Au dat peste o grenadă în tranşee!

Femeia nu ştia cum s-a întâmplat, dar îngenunchease deja lângă un bărbat al cărui picior era făcut ferfeniță; a rupt mâneca jachetei unuia dintre muncitori şi a strâns-o în jurul coapsei. A luat o bucată de fier de pe jos, a vârât-o prin nod şi l-a bandajat pe bărbat, care a leşinat când s-a sprijinit în cot ca să poată vedea rana. Camarazii lui l-au purtat către barăci. Femeia s-a ridicat. Interpretul o copleşea cu vorbăria lui – asta a fost a şaptea explozie aici în numai două săptămâni! A căutat un snop de iarbă ca să-şi şteargă sângele de pe mâini. Dintr-odată era complet alertă şi asculta cu atenție. Bărbatul rănit era deja prea departe ca să-l mai poată auzi, dar tot răzbătea un țipăt surd, înecat. S-a întors de unde plecase...

Țipătul venea dinspre Thiedemann. Era întins pe jos, de parcă ar fi vrut să se apere, ca un nebun, de ceva. Umerii i s-au ridicat, iar el urla la pământ. Interpretul l-a privit uimit şi a vrut să-l ridice. Dar femeia l-a oprit.

Câțiva muncitori au venit dinspre barăci. Au crezut că Thiedemann era rănit şi au vrut să îl ia de acolo. Dar femeia nu lăsa pe nimeni să se apropie. Parcă se preschimbase cu totul: se mişca rapid şi îi forța să plece, în ochii ei se vădeau o mare putere şi o mare teamă care implora. Până la urmă au plecat clătinând din cap, chiar şi interpretul, iar femeia i-a privit până când s-au pierdut în labirintul tranşeelor. Apoi s-a aşezat pe treptele adăpostului şi a aşteptat.

Soarele se pregătea să apună şi Thiedemann a tăcut de tot. El stătea acum întins pe jos, la fel ca înainte, şi sunetele clopotelor de la rugăciunea de seară pluteau deasupra taberei în noapte. Dar soția sa şedea în continuare nemişcată.

În cele urmă, Thiedemann s-a mişcat. A încercat să se sprijine în cot, dar a căzut la loc. După o vreme a mai încercat o dată. Soția nu i-a oferit niciun fel de ajutor. Se retrăgea din ce în ce mai mult în întunericul adăpostului.

Thiedemann a pipăit cu mâinile solul. Şi-a desfăcut palmele şi a dat drumul unei bucăți de lemn. A încercat să se ridice, dar fără succes. Stătea pur şi simplu acolo şi mângâia iarba cu mâinile. Şi-a ridicat capul şi a privit încet pentru o bună bucată de vreme în stânga şi în dreapta.

O pasăre a început să cânte peste capetele celor doi. Mâinile lui Thiedemann s-au liniştit.

— Anna, a spus el uşor uimit.

Femeia nu spunea în continuare nimic, dar când l-a luat acum de braţ ca să-l conducă, faţa ei a tresărit deodată ca şi cum era gata să se facă bucăţi, şi ea s-a clătinat pentru o clipă.

După câteva săptămâni, Thiedemann a fost în stare să preia din nou gospodăria. Soţia lui o administrase bine; printre animale se numărau acum şi paisprezece vaci tinere, iar pe lângă asta reuşise să cumpere şi câteva parcele de pământ.

Povestea despre iubirea lui Annette

Annette Stoll a crescut într-un mic oraş universitar din centrul Germaniei. Era o fată energică, tânără, cu un ten de culoare deschisă, lipsită de griji şi surâzătoare. Mergea la şcoală cu un entuziasm moderat şi avea o slăbiciune pentru dulciuri şi filme. Tânărul Gerhard Jäger era tovarăşul ei de joacă din copilărie, cu aproximativ trei ani mai mare decât ea, slab şi lălău, cu o pasiune pentru cărţi şi discuţii serioase.

Erau vecini, iar părinţii lor erau prieteni. Cei doi au crescut astfel împreună, ca un frate şi o soră. Aventurile

prin care trecea unul dintre ei erau şi aventurile celuilalt – grădinile părăsite, străduțele întortocheate, duminicile cu dangătul clopotelor, câmpiile văratice, apusul, stelele, parfumul şi magia întunecată a tinereții care îți taie respirația – pe toate le aveau în comun.

Mai târziu lucrurile s-au schimbat. Fata, precoce şi frumuşică, a dobândit stăpânirea de sine a unei tinere de şaisprezece ani obraznice. A părăsit grădina deschisă şi familiară a camaraderiei copilăreşti şi a pătruns pe tărâmul crepuscular al misterelor fascinante. Tânărul Gerhard Jäger, care până de curând fusese prietenul şi protectorul mai mare al copilăriei ei, i se părea neajutorat, chiar mai tânăr decât ea însăşi şi aproape ridicol în melancolia lui indecisă. Ei îi plăceau în viață lucrurile line şi rotunde, iar parcursul nu îi era greu de anticipat – va fi un parcurs sigur, paşnic şi comun, cu un soț respectabil şi copii sănătoşi.

Când Gerhard a încheiat primul semestru la universitate, cei doi se înstrăinaseră deja.

Apoi a venit războiul. Febra generală a entuziasmului cuprinsese tot oraşul. Zi de zi elevi din ultima clasă de liceu şi studenți în primul semestru schimbau şepcile colorate cu caschetele gri de regiment pentru voluntari. Iar chipurile lor juvenile arătau deja transfigurate, mai serioase, mai în

vârstă, dar şi frumoase în disponibilitatea lor tinerească de a se sacrifica, şi totuşi încă atât de aproape de băncile şcolii, de clubul de canotaj şi de escapadele nocturne – prea aproape de pace pentru a putea înțelege cu adevărat ce înseamnă toate acestea şi încotro se îndreaptă.

Gerhard Jäger s-a numărat printre primii voluntari. Tânărul liniştit, ezitant şi melancolic parcă se transformase. Părea să ardă în el un foc interior, departe însă de cel al profesorilor îmbătați peste măsură de ideea războiului. El şi camarazii lui nu priveau războiul doar ca pe o luptă şi o apărare; pentru ei era marele atac, menit să desființeze idealurile învechite ale unei existențe ordonate şi mulțumite de sine şi care să întinerească o viața îmbătrânită.

Au pornit cu toții împreună într-o duminică. La gară se aflau mulți prieteni şi multe rude care plângeau agitați şi entuziasmați. Practic, tot oraşul era acolo. Peste tot se găseau flori, crengi de un verde proaspăt îndesate în țevile puştilor, orchestra cânta, se auzeau țipete şi strigăte din toate părțile. Chiar în clipa când a pornit trenul, Gerhard Jäger a văzut-o deodată pe Annette în dreptul compartimentului său. Îi făcea cu mâna cuiva dintr-un alt vagon.

— Annette...

Ea a râs şi i-a aruncat restul florilor din mână.

— Să-mi aduci ceva drăguț de la Paris!

El a încuviințat din cap, dar nu a mai putut spune nimic, deoarece trenul mergea din ce în ce mai repede şi dinspre gară se auzea zgomotul cântecelor şi al fanfarei. Rochia albă de vară a fetei, care flutura în vânt, a fost ultima amintire pe care a luat-o cu el...

În primele luni, Annette nu prea a primit veşti de la Gerhard. Apoi au urmat treptat din ce în ce mai multe scrisori şi cărți poştale de pe front. Inițial s-a mirat; nu putea înțelege cum s-a ajuns deodată la asta. Dar cu atât mai puțin putea înțelege de ce în toate scrisorile era vorba despre amintiri din copilăria lor împreună – pe măsură ce treceau lunile, scrisorile chiar nu conțineau nimic altceva. Se aştepta la descrieri detaliate despre atacuri curajoase şi era din nou dezamăgită de fiecare dată să afle lucruri pe care le cunoştea deja şi care o plictiseau.

Brigada lui Gerhard a suferit în lupta din Flandra pierderi îngrozitoare. În zilele următoare părinți lui au fost înştiințați că dintre două sute de soldați doar el şi alți douăzeci şi şapte erau încă nevătămați.

Pe de altă parte, Annette a primit o scrisoare lungă, în care Gerhard îşi amintea aproape cu pasiune de o anume dimineață din luna mai şi de cireşul înflorit cu flori albe din spatele colonadei domului. Tatăl lui a citit scrisoarea

clătinând din cap. Se simțea angajat idealurilor înalte şi ar fi fost fericit dacă fiul său s-ar fi prezentat ceva mai eroic. Annette a pus scrisoarea cu literele mici şi înghesuite deoparte şi a ridicat din umeri – nu-şi amintea nimic despre acea dimineață de mai.

Cu atât mai mare a fost uimirea amândurora când imediat după aceea au aflat că Gerhard a dat dovadă de atât de mult curaj în bătălia din Flandra, încât a fost decorat pe front şi înaintat în grad.

După încă puțin timp a venit acasă în permisie, vânjos, suplu şi bronzat, cu totul altfel decât şi-l imaginase Annette în urma scrisorilor. În comparație cu vorbăria plină de mândrie a tatălui său, el părea de două ori mai serios, uneori cam absent şi zăpăcit într-un mod aparte. Când a rămas prima oară singur cu Annette, după un ceas de uitat împrejur neajutorat şi priviri directe, în mod ciudat şi fără să rostească un cuvânt a luat-o deodată de mână şi a întrebat-o dacă nu s-ar putea căsători. Şi şi-a menținut ideea în stilul său stăruitor şi tăcut chiar şi atunci când ea a formulat obiecția că ar fi prea tineri. El avea nouăsprezece ani, iar ea nici măcar nu împlinise şaptesprezece.

Pe atunci căsătoriile şi logodnele de război în grabă nu erau deloc neobişnuite – ele făceau parte din entuziasmul general. După surpriza inițială de moment, Annette s-a

obişnuit repede cu gândul – a ajuns la concluzia că ar fi fascinant să fie, la şcoală, prima din clasa ei care se căsătoreşte –, căci îl plăcea pe tânărul ofițer, cu alura sa virilă, în care se preschimbase Gerhard cel visător din copilăria ei. De mai mult nici nu era nevoie. Şi părinții ei, înstăriți, binevoitori şi pe lângă asta şi patrioți, şi-au dat acordul şi erau chiar plăcut impresionați – nunta va oferi pretextul pentru o mare petrecere.

Ceremonia a avut loc la prânz. După-amiază, chiar în timpul mesei de nuntă, a apărut o ediție specială a ziarului, care relata despre o nouă mare victorie pe frontul de est. Tatăl lui Gerhard a strâns toate ziarele disponibile şi le citea tuturor cu voce tare relatarea. Au fost luați prizonieri zece mii de ruşi! Invitații au fost cuprinşi de o bucurie frenetică. S-au ținut discursuri, s-au cântat cântece patriotice, iar Gerhard, în uniforma sa gri, părea întruchiparea acelor idealuri îmbătătoare.

Preotul i-a strâns mâna, profesorul l-a bătut pe umăr, tatăl lui îl încuraja să atace inamicul cu aceeaşi determinare, iar toți cei prezenți doreau să ciocnească cu el paharul pentru „victorie, faimă şi noroc în luptă”. Gerhard, care devenise din ce în ce mai sumbru şi mai tăcut, s-a ridicat deodată, a luat paharul în mână, şi în timp ce toată

lumea se afla într-o aşteptare tăcută, l-a izbit atât de puternic de masă, încât acesta s-a făcut ţăndări.

— Voi, a spus el, voi, şi s-a uitat de la unul la celălalt cu ochii lui negri şi strălucitori, voi nici nu ştiţi despre ce vorbiţi! – şi a plecat din cameră.

În seara aceea şi pe parcursul întregii nopţi i-a vorbit tulburat lui Annette – de parcă ar fi vrut să păstreze ceva ce risca să-i scape –, i-a vorbit despre tinereţe, despre ţeluri, despre viaţă. A vorbit tot timpul doar despre ea – şi totuşi Annette avea deseori impresia că nu i-ar vorbi de fapt despre ea.

În seara următoare a plecat înapoi pe front. Dar a încercat pe tot parcursul zilei să rămână doar cu Annette. Parcă intrase în fibrilaţii. Nu dorea să vadă pe nimeni altcineva, doar să se plimbe cu ea prin pieţe şi grădini, să stea cu ea pe câmpiile de la malul râului până va veni momentul plecării. Ei i s-a părut ciudat şi aproape că îi era un pic teamă de el. Când şi-au luat la revedere, a îmbrăţişat-o strâns şi a vorbit repede, poticnindu-se din cauza grabei, ca şi cum ar fi atât de multe lucruri nespuse şi nefăcute. Apoi a sărit în trenul care pornise deja.

Patru săptămâni mai târziu a căzut în luptă, iar Annette era văduvă la şaptesprezece ani.

Războiul a continuat, şi anii deveneau din ce în ce mai sângeroşi, până când n-a mai existat nicio casă neîndurerată în micul oraş, iar destinul lui Annette, despre care la început s-a vorbit mult, a pălit în faţa încercărilor şi mai grele la care erau supuse acele familii în care atât taţii, cât şi fii căzuseră în luptă. Şi chiar ea însăşi nu a mai simţit treptat durerea. Era prea tânără, şi acele puţine zile pe care le petrecuseră împreună nu au fost suficiente pentru a-l privi ca pe soţul ei. Pentru ea era doar un prieten din tinereţe care căzuse în luptă – la fel ca mulţi alţii.

Totuşi era evident că devenise într-o oarecare măsură retrasă în propria viaţă. De prietenele ei de pe vremuri nu o prea mai lega nimic – nu mai era destul de copilăroasă pentru ele. Iar pe de altă parte nici nu simţea că ar aparţine adulţilor – pentru ei era încă prea copilăroasă. Şi astfel ajunsese să nu ştie cum ar trebui să se comporte. Se întâmplaseră prea multe şi trecuseră prea repede.

Dar ultimii ani de război nu i-au dat prea mult timp de gândire. Lucra de dimineaţă până seara ca ajutor de soră medicală voluntară într-un spital. Vârtejul vremurilor se pornise şi înghiţea pe toată lumea.

Apoi au urmat armistiţiul, revoluţia, epoca loviturilor de stat, coşmarul inflaţiei – iar în final, când au trecut toate şi Annette s-a regăsit pe sine, a descoperit aproape cu uimire

că era o femeie de douăzeci şi cinci de ani pentru care bogăția vieții sale nu se acumulase odată cu trecerea timpului. Căci la Gerhard nu se mai gândea aproape deloc.

Imediat după aceea au murit părinții ei. Averea lor se micşorase într-atât, încât Annette a trebuit să fie recunoscătoare că a găsit un post de asistentă într-un oraş din nordul Germaniei. Câteva luni mai târziu a cunoscut un bărbat care-i făcea curte şi dorea să se căsătorească cu ea. Mai întâi a ezitat, dar cu timpul a prins drag de el şi a fost stabilită ziua nunții.

Acum chiar ar fi trebuit să fie fericită, şi cu toate acestea era neliniştită. Ceva din lăuntrul ei, nu ştia exact ce anume, îi provoca teamă; se surprindea pierdută în gânduri, asculta absent atunci când îi vorbea cineva. Gândurile i se înceţoşau şi dispăreau într-o melancolie tulbure şi sumbră. Noaptea se trezea plângând fără motiv. Apoi încerca să depăşească această barieră ciudată care se ridica treptat în fața ei printr-o tandrețe năvalnică, printr-o dorință pătimaşă de afecțiune.

Uneori, când era singură în cameră şi privea pe fereastră la casele golaşe şi gri de vizavi, i se părea că pereții s-ar dizolva într-o ceață transparentă şi în spate s-ar deschide uşi, iar acolo apăreau străduțe şi acoperişuri cu frontoane, câmpii de vară, grădini fierbinți şi părăsite – şi apoi o

cuprindea un dor apăsător de a fi acasă, până când a ajuns la concluzia că toate greutățile ei de aici porneau. Era doar dorul de casă, şi pentru a-l depăşi trebuia doar să se întoarcă şi să revadă totul.

S-a decis să-şi viziteze locul natal pentru câteva zile, iar logodnicul ei a însoțit-o.

Au ajuns seara. Annette era foarte agitată. De cum şi-a desfăcut bagajele în hotel, s-a despărțit de logodnicul ei şi a pornit singură la drum.

Se afla în fața casei pe care o considerase acasă. A fugit în grădină. Agitația ei creştea. Luna strălucea, iar acoperişurile luceau. În aer se simțea un parfum de primăvară şi avea senzația că în fața ei se regăseşte ceva, un început – urca dinspre orizont, venea spre ea, îşi dorea ca ea să-şi amintească, să-i dea un nume.

S-a plimbat pe câmpii. Iarba era grea de la rouă. Cireşii licăreau asemenea zăpezii proaspete. Şi deodată a apărut: o voce, o voce dispărută, uitată şi pierdută, un chip dispărut, uitat şi pierdut; în lăuntrul ei s-a deschis ceva, ceva care-i tăia respirația, ceva nesfârşit de îndepărtat, inimaginabil de obosit, greoi şi trist – nu se mai gândise la asta; acum acest sentiment creştea în ea şi era mai puternic decât oricând – dintr-odată foarte iubit, pierdut şi totuşi niciodată al ei – Gerhard Jäger.

S-a întors la hotel, clătinându-se, în transă. S-a uitat la logodnicul ei – cât de străin i se părea! Ar fi putut să-l urască cum stătea aşa în faţa ei, viu şi sănătos. Doar cu mari eforturi a putut rosti cele câteva cuvinte necesare. El şi-ar fi dorit să vorbească cu ea, insista să o convingă să se mai gândească, i-a promis că o va aştepta. Ea doar dădea din cap şi îşi dorea să fie singură.

Acele puţine zile pe care le petrecuse împreună cu Gerhard au devenit acum pentru Annette un chin şi un mister. A regăsit scrisorile lui, le-a recitit până când ochii i s-au înceţoşat de plâns. I-a căutat pe camarazii lui şi i-a întrebat, neobosită, tot ce ştiau despre el. Unul dintre ei vorbise mult cu el, chiar şi în ziua în care a căzut în luptă. Pentru prima oară Annette auzea acum ce a fost de fapt războiul; pentru prima oară a înţeles despre ce vorbea Gerhard în noaptea dinaintea plecării; pentru prima oară a realizat ce şi-ar fi dorit el de la ea – un loc liniştit, un port, un mic foc al dragostei într-o mare de ură; o scânteie de omenie în mijlocul distrugerii; căldură, încredere, un fundament statornic; pământul, o patrie, un pod pe care să-l poată traversa la întoarcere.

A fost cuprinsă de remuşcări şi de un sentiment de iubire. Ea, pentru care toată această poveste nu fusese decât o mică vanitate, o uşoară atracţie spre ceva

neobişnuit, o simplă prietenie şi un pic de plăcere copilărească; ea, cea care uitase atât de repede şi care de-abia îşi mai amintea, acum începea să iubească dintr-odată – să iubească o umbră.

A devenit extrem de retrasă. Cunoştinţele ei încercau să o contacteze, să o ajute să regăsească drumul către sine. Dar nimic nu era de folos. Dacă ar fi trăit cu o altă fiinţă umană, poate ar fi avut o şansă să se elibereze. Dar ea trăia cu o amintire.

Devenea din ce în ce mai ciudată. Adesea, când era singură în cameră, vorbea cu sine însăşi cu voce tare. În scurt timp şi-a pierdut şi locul de muncă. Mai apoi a făcut parte dintr-o mică sectă care organiza sesiuni de spiritism. La un moment dat a avut impresia că l-a văzut pe Gerhard venind înspre ea. Şi aşa au trecut anii... Într-o zi a plecat şi ea... Ultimul lucru pe care l-a văzut a fost rama ferestrei, ca o cruce neagră, şi soarele apunând îndărătul ei.

Straniul destin al lui Johann Bartok

Johann Bartok, tinichigiu şi instalator, era căsătorit de cinci luni când a început războiul. A fost recrutat imediat şi

trimis la o garnizoană austriacă de la graniță. În ziua plecării era preocupat să lase totul în ordine şi să-şi transfere mica afacere soției şi ucenicului său. A reuşit chiar şi să mai primească două comenzi. Toate acestea i-au ocupat timpul până spre după-amiază; dar măcar avea satisfacția să ştie că totul va fi în ordine cel puțin până la Crăciun. Când a venit seara, şi-a pus cel mai bun costum şi a mers cu soția la fotograf. Până atunci nu reuşiseră să ajungă la fotograf – trebuiseră să muncească din greu ca să se descurce şi un lucru ca ăsta li se păruse doar o cheltuială necumpătată. Dar acum era altceva. Fotograful a adus pozele la tren în dimineața următoare. Deşi erau ceva mai mari decât se aşteptase Bartok, a încercat să decupeze un fragment cu fețele lor care să încapă în capacul ceasului, dar nu a reuşit; aşa că a luat cuțitul, şi-a tăiat propria imagine şi a păstrat-o doar pe cea a soției. Acum a încăput.

Regimentul lui Bartok a fost în curând trimis pe front. Avansau în iarna lui 1914 şi au fost implicați într-o luptă nocturnă în care inamicul a organizat o mişcare pe flancuri şi a rupt linia a trei companii. S-au apărat timp de o zi întreagă; când nu au mai avut muniție, au fost nevoiți să se predea. Printre ei se număra şi Bartok. Prizonierii şi-au petrecut câteva luni într-un lagăr. Bartok stătea toată ziua în baracă, adâncit în gânduri. Ar fi vrut să ştie cum îi mai

merge soției lui şi dacă a reuşit să obțină comenzi noi, pentru că acestea i-ar fi asigurat acum traiul de zi cu zi. Dar nu se primise nicio scrisoare în tot lagărul şi singurul lucru pe care îl putea face Bartok era să încerce să trimită scrisori acasă cu sfaturi şi adresele unor persoane care ar putea să aibă nevoie de un grilaj nou de fier sau de un vas de toaletă. Pe la începutul lui aprilie a fost formată o trupă de 1.800 de bărbați şi adusă pe coastă. Bartok şi camarazii lui se aflau printre ei. Au fost urcați pe un vapor şi se zvonea că vor fi trimişi într-un lagăr din Asia de Est.

În primele zile au avut aproape toți rău de mare. Apoi au stat degeaba, ghemuiți în atmosfera sufocantă a calei, şi au fumat, atâta timp cât au mai avut țigări. Puteau vedea doar crâmpeie de mare prin hublouri, aşa că se uitau pe rând. Apa era albastră şi clară, şi uneori se mai puteau vedea aripi albe sau umbra vreunui peşte. Treptat, gardienii au devenit neglijenți. Prizonierii au băgat de seamă şi au conceput un plan să ia prin surprindere echipajul şi să preia comanda vaporului cu forța. Unii spionau camerele unde erau depozitate armele, alții se înarmau pe ascuns cu instrumente de despicat noduri, funii şi cuțite.

Apoi, într-o noapte furtunoasă, au pornit la atac. Trei subofițeri imenşi conduceau trupa din care făcea parte şi Bartok. Se plimbau aparent inofensivi pe treptele cabinei, şi

apoi s-au aruncat brusc, ca nişte pisici, asupra gărzilor uimite, care nu au putut opune rezistenţă. Câteva clipe mai târziu spărseseră chepengurile şi erau sus pe punte.

O parte din echipaj a fost atacată în somn, iar cealaltă parte a fost nevoită să se predea. Doar căpitanul şi doi ofiţeri s-au baricadat şi au deschis focul. Trei prizonieri au fost ucişi de gloanţele revolverelor. Dar când a fost pusă pe poziţie o mitralieră, s-a predat şi căpitanul, grav rănit.

Prizonierii şi-au propus să ajungă într-un port neutru, deoarece aveau destule arme şi alimente, iar câţiva mai navigaseră pe mare şi în trecut. Un fost ofiţer naval a preluat comanda. Exersau în fiecare zi, şi Bartok a învăţat să tragă cu mitraliera. Ofiţerul de la comandă estima că vor ajunge după o săptămână în următorul port. Dar lucrurile s-au desfăşurat altfel. Fiindcă în a patra zi a apărut la orizont corpul mic şi gri al unei nave de război. Se îndrepta fumegând din coşuri direct spre vaporul cu prizonieri.

Au încercat să iasă din raza ei, dar nu erau destul de rapizi. Apoi s-au pregătit pentru apărare, cu speranţa să reziste până la căderea nopţii şi să scape apoi la adăpostul ceţii şi al întunericului.

Dar nu au avut succes. E adevărat că aveau puşti, dar nu au fost capabili să tragă cu ele până la crucişător. După o oră, mulţi erau deja morţi şi s-au văzut nevoiţi să arboreze

steagul alb. Ofițerul naval s-a împuşcat când se apropia din lateral prima barcă de pe nava de război. Căpitanul crucişătorului nu i-a tratat ca pe nişte soldați, ci ca pe nişte răzvrătiți, şi aşa au ajuns într-o colonie pentru deținuți de pe o insulă. Dintre căpeteniile răzvrătiților, câțiva au fost împuşcați, şi printre ei se număra Michael Horvath, prietenul lui Bartok. I-a lăsat ceasul şi portofelul.

— Mult noroc, Johann, i-a urat el şi i-a strâns mâna la despărțire. Indiferent dacă mor acum aşa sau altfel, până la urmă tot acolo ajung. Să sperăm că tu vei scăpa! Iar dacă mama o să mai trăiască, să-i dai te rog lucrurile astea, în regulă?

Prizonierii rămaşi au fost găsiți vinovați de răzvrătire. Fiecare al cincilea dintre ei a fost condamnat „pe viață”, iar ceilalți la cincisprezece ani de muncă silnică. În urma numărătorii, Bartok a avut noroc, a primit doar cincisprezece ani.

„Cincisprezece ani”, se gândea el în seara primei zile, când s-a întins cu dureri în tot corpul în colțul barăcii de tablă ondulată, încinsă, „cincisprezece ani. Acum am treizeci şi doi, atunci voi avea patruzeci şi şapte”. A scos fotografia soției din capacul ceasului şi a privit-o îndelung. Apoi a clătinat din cap şi a încercat să adoarmă.

Munca era grea şi clima ucigătoare. O sută optzeci de bărbaţi au murit în primul an. În al doilea, o sută zece. În cel de-al patrulea s-a împrietenit cu un ţăran din Banat. În cel de-al şaselea l-a îngropat. În cel de-al şaptelea şi-a pierdut dinţii din faţă. În cel de-al optulea a aflat că războiul se încheiase de mult. În cel de-al nouălea a încărunţit. În cel de-al zecelea au evadat şaisprezece oameni, dar au fost prinşi. În cel de-al doisprezecelea nu mai vorbea nimeni despre patrie. Lumea fusese redusă la o insulă, viaţa era compusă doar din trudă şi somn adânc. Dorul se stinsese, durerea se estompase şi amintirile fuseseră distruse, rămăşiţele de fiinţe umane care se întindeau în fiecare seară în tăcere pregătite să moară şi se trezeau totuşi a doua zi nu erau înconjurate decât de gardieni, falnici şi poruncitori, de febră şi de disperare.

Când supraveghetorul le-a spus că sunt liberi, nu le-a venit să creadă. Până în ultima zi au fost convinşi că va veni să le spună că mai trebuie să rămână pentru încă cinci ani, atât de puţin îşi puteau imagina ce înseamnă să fii liber. Şi-au împachetat mica avuţie şi au coborât mărşăluind spre port. Bartok a mai privit o dată în jur. Acolo, în faţa barăcilor, i-a văzut pe camarazii care au supravieţuit, deşi primiseră sentinţa pe viaţă, şi pe care trebuia să-i lase în urmă acum. Se uitau în tăcere la ei. Înainte de plecare,

Bartok îi întrebase pe doi dintre ei dacă ar putea să le trimită ceva de acasă.

— Ține-ți gura! a răspuns unul dintre ei şi a plecat. Celălalt nu mai înțelegea nimic. Dar primul a mers câțiva paşi în urma lor.

— Venim şi noi! striga el. Ceilalți nu s-au mişcat. Stăteau pur şi simplu acolo şi se uitau în gol.

Pe drumul spre vapor, Bartok şi-a scos ceasul. Fotografia soției lui era încă acolo – era complet ştearsă şi nu se mai putea distinge nimic. Dar a luat-o în mână şi a încercat să se gândească la trecut. Nu se mai gândise de mult, şi în curând l-a luat amețeala, atât de neobişnuit era sentimentul.

Ajunşi din nou pe uscat, a călătorit mai departe cu nişte camarazi din aceeaşi regiune cu el. Au constatat că patria lor aparținea acum de altă țară, care luptase în trecut împotriva lor. Regiunea fusese cedată pe baza acordului de pace. Nu au înțeles, dar au luat-o ca atare. Deoarece pentru ei se schimbase întreaga lume în aceşti cincisprezece ani. Vedeau case, străzi, maşini, oameni – auzeau nume cunoscute, dar totul le era străin. Oraşele deveniseră mai mari, traficul îi speria şi aveau dificultăți în a înțelege ce se întâmpla în jurul lor. Totul se mişca prea repede. Ei erau obişnuiți să gândească doar într-un ritm lent.

În cele din urmă Bartok a ajuns în oraşul său natal. Era nevoit să meargă încet şi să se sprijine în baston, atât de tare îi tremurau genunchii de emoție. A regăsit casa unde locuise. Magazinul mai era acolo, dar nimeni nu mai ştia nimic despre soția sa. În ultimii zece ani închirierea trecuse deseori din mână în mână. Soția lui trebuie să fi plecat de mult. Bartok a căutat pese tot. Până la urmă a aflat că cel mai probabil trăia acum într-un oraş mai mare din vest.

A pornit spre oraşul al cărui nume îl aflase. Acolo a întrebat pe la câte o uşă şi pe câte un antreu. Chiar în clipa când nimeni nu-i mai putea da vreo informație şi intenționa să plece extenuat şi fără speranță, i-a venit o idee. S-a întors şi i-a spus funcționarului numele fostului său ucenic. Acesta s-a mai uitat o dată în registru şi l-a găsit. Soția sa se căsătorise cu ucenicul în urmă cu şapte ani. Bartok a dat din cap. Acum îi era clar de ce nu primise nicio scrisoare, de ce nu avusese niciodată vreo veste de acasă. Probabil că ei se gândiseră că murise deja.

A urcat încet treptele şi a sunat la uşă. Un copil în vârstă de cinci ani i-a deschis. Apoi a apărut şi soția lui. El a privit-o, dar nefiind sigur că este chiar ea, nu s-a încumetat să vorbească.

— Sunt eu, Johann, a spus el e într-un final.

— Johann! Ea a făcut un pas în spate şi s-a prăbuşit greoi în fotoliu. Sfântă Fecioară Maria! A început să plângă.

— Dar noi am primit atunci o înştiinţare – o înştiinţare – cum că ai fi mort.

A deschis un sertar şi a început să caute ceva cu mâinile tremurânde, ca şi cum viaţa ei ar fi depins de asta.

— Da, da, nu mai căuta. Bartok se uita absent prin bucătărie. E copilul tău? a întrebat-o. Femeia a încuviinţat din cap. Mai ai şi alţii?

— Doi...

— Aşa deci, doi, a repetat el mecanic. Apoi s-a aşezat pe canapea şi a privit în gol.

— Ce se va întâmpla acum, Johann? l-a întrebat femeia printre lacrimi. Bartok şi-a ridicat ochii.

În faţa lui, pe o comodă joasă, se afla o fotografie într-o ramă aurită. Era fotografia pe care o făcuseră înainte ca el să devină soldat. A luat fotografia şi a privit-o îndelung. Apoi şi-a privit din nou soţia şi şi-a şters fruntea cu mâna.

— Cinci luni, nu-i aşa?

— Da, Johann...

— Şi acum?

— Şapte ani, i-a răspuns ea blând. El a dat din cap şi s-a ridicat. Femeia l-a luat în braţe.

— Doar nu vrei să pleci iar?

— Ba da, a spus el şi şi-a luat chipiul în mână.

— Mai rămâi măcar până la cină, l-a rugat ea. Până vine Alfred...

El a scuturat din cap.

— Nu, nu – e mai bine aşa. Atunci ar trebui să pui lucrurile în ordine. Aşa e mai bine.

A mai stat o vreme în faţa casei. Apoi s-a dus la gară şi s-a întors în oraşul său natal. Acolo voia să-şi caute de lucru şi s-o ia de la capăt.

„Am avut un vis azi-noapte...”

Voi, nopţi de decembrie ale anului 1917! Voi, nopţi din spitalul de campanie, pline de gemete şi ţipete sparte! La ce mă ajută amintirea voastră astăzi, într-o vreme care este din nou cutremurată de lăcomia războiului şi de neînduplecare! Oare nu a fost deja totul dat uitării, tot ce s-a trezit atunci din mocirlă şi groază, toţi anii în care pământul a văzut mai mult sânge decât ploaie?

Voi, nopţi în care chinul era camaradul întunecat al tuturor, şi moartea, şi dorul de casă, şi deznădejdea! Voi, nopţi în care cuvântul pace licărea pe pământ precum o vină şi o tristeţe îngrozitoare! Nu trebuie să fiţi date uitării,

avertizarea voastră nu are voie să dispară în aceste zile de rătăcire, niciodată...

Clădirea din cărămizi roşii a spitalului era adânc îngropată sub zăpadă, vântul zgâlțâia ferestrele, lumina palidă a lămpilor mocnea pe coridoare, în țevile de încălzire se auzea apa trosnind, iar în camera de lângă mine, pe un morman de perne sub spatele lui rănit, trăgea să moară de săptămâni întregi subofițerul Gerhart Brockmann.

Pe vremuri, înainte de război, fusese profesor într-un sătuc din câmpie. Când încă mai putea să vorbească, ne povestise deseori despre viața de acolo. Pe atunci stăteam câte patru în cameră, iar Brockmann încă mai credea că se va putea vindeca de tot în următoarele luni şi că va fi lăsat la vatră. Îşi dorea să se întoarcă în clădirea joasă a şcolii de lângă cimitirul satului, unde bâzâiau albinele, şi fluturii stăteau pe morminte asemenea unor decorații; – înapoi la drumurile printre mesteceni în timpul răsăritului luminos de vară; – înapoi în cămăruța sa de profesor cu pianul şi numeroasele cărți de pe rafturi; – înapoi la lumea paşnică din trecut.

— Şi acum, copii..., spunea el şi ridica coatele, iar mânecile cămăşii alunecau pe brațele lui subțiri – ora de muzică! Asta e cea mai frumoasă! Ştiam un cântec – pe care

îl cântam chiar şi pe trei voci – fie că mă credeți sau nu, eram într-o şcoală generală cu o singură clasă, dar îl cântam pe trei voci, ca la cor –, nu ştiu dacă îl ştiți – „Am avut un vis azi-noapte”; – trebuie să-l mai ascult o dată...

Era greu să-i vezi privirea stăruitoare şi plină de sclipire din astfel de momente. Cântecul trebuie să fi însemnat mult pentru el, deoarece ne spunea deseori această poveste; – poate îl cântase cândva o fată pe care o iubise. Şi mai târziu, când Petersen şi Fischer muriseră deja, tot relua povestea, şi atunci când eu îi spuneam imediat: „Da, Gerhart, ştiu cântecul, chiar toate strofele”, aştepta până când venea asistenta de pe secție şi îi spunea ei povestea. Uneori chiar încerca să-i cânte melodia cu vocea sa răguşită şi spartă. Suna ca şi cum nu s-ar mai auzi de fapt vocea, ci doar ultimele lui gânduri care murmurau ca nişte muşte obosite în clopotul dinăuntrul craniului lui învelit în piele. Treizeci de ani avea Gerhart Brockmann, fusese împuşcat în plămâni şi suferea de tuberculoză; – – arăta ca la optzeci.

Voi, nopți de decembrie ale anului 1917! În octombrie, când cădeau frunzele, a venit şi pieirea, la început eram patru, acum am rămas doar Brockmann şi cu mine. Zăpada bătea în fereastră asemenea unui ceas invizibil, uşile se tot deschideau, moartea înconjura casa, febra se strecura pe la

colțuri, iar somnul nu dorea să ne viziteze. Iar atunci când totuşi ne vizita cu visele sale greoaie, mă trezeam subit şi speriat de vocea în surdină şi chinuită din colțul camerei, care şoptea doborâtă de spaimă: „Lumină – lumină – pentru numele lui Dumnezeu...". Atunci lumina lămpii se reflecta în ochii lui Brockmann, care luceau negri şi nelinişteți, şi înconjurau camera pe îndelete şi scrutători, ca şi cum ar căuta pe cineva. Nu dorea să adoarmă deloc; se gândea că dacă nu adoarme, nu va muri.

Dimineața de Crăciun a fost gri şi mohorâtă. Asistentele au organizat în sala mare a spitalului de campanie împărțirea cadourilor, un pom fusese decorat cu lumini, globuri şi beteală, iar fiecare dintre noi a primit mere, prăjituri, țigări şi chiar şi o pereche de ciorapi. La prânz am avut o vizită. Era camaradul meu Ludwig Beyer. În Flandra ne-am pierdut din ochi în timpul ofensivei şi-am auzit chiar că ar fi căzut în luptă. Acum stătea sănătos în fața mea şi era în drum spre casă, într-o permisie de paisprezece zile. Cu toate acestea, nu puteam simți cu adevărat bucurie; – căci din ajunul Crăciunului ştiam cu toții că Brockmann se apropie de sfârşit.

Cei din birourile administrative au încercat zadarnic să-i găsească rudele şi să trimită telegrame, să fie măcar cineva lângă el în ultimele zile. Nu au reuşit. Părinții lui muriseră,

nu avea frați sau surori şi de-abia reuşea să răspundă la alte întrebări. Horcăia toată ziua.

Ludwig Breyer a rămas cu mine până spre apus. Apoi a trebuit să plece. Voia să ajungă şi el acasă, la mama lui.

— Nu te supăra, a spus el, nu sunt obişnuit cu aşa ceva. În timpul unui atac se întâmplă repede din punctul meu de vedere şi nu vezi lucrurile în felul ăsta. Dar tot ce se întâmplă aici te afectează mai mult decât dacă un întreg regiment ar fi secerat de câteva duzini de mitraliere.

Am dat din cap şi l-am urmărit cu privirea pe fereastră până l-am pierdut din ochi. Apoi am aprins lumina, deşi trebuia să iau în calcul că mă va certa asistenta în timpul vizitei. Pentru că trebuia să facem economie la lumină şi era încă devreme. Aveam voie, ce-i drept, să mă deplasez şchiopătând şi aş fi putut să merg în altă cameră, la cei uşor răniți, dar nu voiam să-l las pe Brockmann singur. Dar nici nu-mi doream să fiu singur cu el în întuneric; – şi aşa mă gândeam tot timpul la ceilalți care muriseră aici. Din această cauză stăteam îmbrăcat în pat. Mi se părea că horcăiala era mai uşor de suportat dacă stăteam întins. Eram atunci cumva la acelaşi nivel.

Asistenta de pe secție a venit în ziua aceea mai devreme decât de obicei în cameră. Am vrut să sting rapid lumina, dar ea nici nu i-a dat atenție, ci s-a dus direct spre patul lui

Brockmann şi s-a aplecat. L-a ascultat un timp, iar apoi a dat din umeri. În uşă a apărut faţa palidă şi îngustă a asistentei de la chirurgie.

Nu înţelegeam ce se întâmplă. Doar era imposibil să vrea să-l mai şi opereze pe Gerhart. M-am ridicat rapid. Asistenta de la chirurgie mi-a zâmbit. Asta m-a făcut neîncrezător, căci întotdeauna când ea zâmbea, urma ceva periculos. Poate venise chiar pentru mine şi dorea să mă mai ducă o dată la tăiere.

Dar şi ea s-a dus tot spre Brockmann, iar apoi s-a întors spre cealaltă asistentă.

— Am putea să încercăm, a spus ea.

M-am ridicat uimit. Pe coridorul aflat în semiîntuneric se îngrămădea, în faţa uşii deschise, un grup de copii. Era şi o tânără fată cu ei.

— E o învăţătoare, mi-a şoptit asistenta.

Se află de o săptămână în secţia pentru femei şi i-am povestit de Brockmann. Astăzi şi-a chemat clasa aici. Să se mai poată bucura şi el că e Crăciunul. Sperăm să-i poată auzi...

— Ce? am întrebat eu şi aveam deja o bănuială care îmi tăia respiraţia...

Atunci ei au început să cânte cu vocile lor cristaline: „Am avut un vis azi-noapte – a fost un vis apăsător”.

M-am simțit de parcă primisem o lovitură. M-au copleşit. Cum s-au gândit la asta! Mă simțeam ca şi cum în această cameră luminată pe jumătate, în care plutea deja mirosul morții, o patrie pierdută ar încerca să mai ajungă o dată până la noi, ca să ne salute. Gândul mă sufoca. Dar apoi m-am adunat şi am privit spre Brockmann, să văd dacă îi poate auzi.

La prima strofă a rămas nemişcat. Asistenta le-a făcut copiilor un semn cu mâna să se apropie din pragul uşii. Au început să cânte strofa a doua.

Mâinile lui Brockmann au început să facă mişcări circulare dintr-o parte în alta pe pătură, ca nişte şoareci. Apoi s-au deschis şi au rămas întinse, de parcă tocmai s-ar fi predat. Credeam deja că acesta e sfârşitul, când el a deschis ochii blânzi, mari şi cu o expresie de nedescris. Fața lui era precum un peisaj cu cratere, încremenită, epuizată şi cenuşie – dar ochii erau chiar mai frumoşi decât cei a fetei care cânta cu copiii. În ei se reflecta deja pacea care nu se vedea încă pe fața lui.

Cântecul se terminase. Brockmann nu s-a mişcat. Stătea întins în linişte. Profesoara a făcut un semn din cap şi au început să-l cânte din nou. Atunci Brockmann şi-a întors capul, ca şi cum i-ar asculta, şi pe chip i s-a desenat un fel de zâmbet timid şi firav. Şi-a mişcat buzele. M-am aplecat

spre el. La început nu am putut să înțeleg prea bine ce zice, aşa că i-am ridicat puțin perna.

— Pe trei voci, a şoptit, pe trei voci.

Apoi a tăcut şi s-a uitat la fată. Era foarte tânără şi cu greu mi-aş fi imaginat că e deja învățătoare. Şi eu aveam nouăsprezece ani abia împliniți, şi totuşi eram un om bătrân. Însă ea părea încă un copil şi nu înțelegea prea bine ce se întâmplă aici. Probabil doar îşi dorea să facă o faptă bună pentru un om bolnav; – dar cu siguranță nu se gândea că aici se află un om la marginea prăpastiei, care îşi revedea tinerețea.

Pe la nouă seara Gerhard a devenit agitat, iar la nouă şi jumătate se vedea că trupul lui îşi trimite ultimele rezerve în luptă. La zece depunea efort ca o locomotivă, sudoarea îi curgea pe față, tremura şi gâfâia, plămânii hârâiau şi se lupta pentru o gură de aer. Se sufoca încet; – dar nu îşi pierdea cunoştința.

— Să-i dați destulă morfină, soră, ca să-şi găsească liniştea, am rugat-o eu.

Ea a dat din cap.

— Este împotriva credinței, a răspuns.

— Atunci lăsați-mă să-i dau eu, am spus, e vorba de îndurare aici! Lăsați-o undeva şi uitați-o când ieşiți din încăpere.

Asistenta s-a uitat la mine.

— Moartea este doar lucrul lui Dumnezeu, a spus ea, apoi a adăugat încet: Dacă n-ar fi aşa, de ce am mai fi aici...

Pe la zece şi jumătate îi era atât de rău, încât nu mă mai puteam uita la el. Trebuia să fac ceva, şi deodată am ştiut ce anume.

Nu îmi mai amintesc cum am ieşit. Nici cum am aflat în ce cameră se găseşte fata. Din fericire, nu m-a văzut nimeni. Nici nu mai ştiu ce i-am spus în uşă, dar ea a înțeles şi a venit cu mine fără să pună prea multe întrebări.

S-a aşezat la marginea patului lui Brockmann şi i-a luat mâinile jilave într-ale ei. Am văzut cum au trecut-o fiorii, dar a rămas curajoasă. Şi-n acea clipă, ea fiind acolo, chiar s-a întâmplat ceva la care nici nu mai îndrăzneam să sper: Gerhart s-a mai liniştit. Încă mai horcăia, dar se chinuia mai puțin.

Asistenta de noapte a venit la douăsprezece. Era grasă şi singura pe care nu o suporta nimeni. A făcut un pas în spate când a văzut-o pe fată. Am încercat să-i explic ce se întâmplă. Dar ea doar clătina din cap. Spitalul era catolic şi erau stricți în privința acestor probleme. Ea vedea în fiecare zi pe cineva murind; – singurul lucru care o surprindea era prezența fetei acolo.

— Domnişoara nu poate să rămână aici, a spus şi s-a uitat la mine.

— Dar..., am răspuns eu şi i-am arătat patul lui Gerhart. Asistenta abia dacă s-a uitat la el.

— Păi e liniştit, a explicat ea nerăbdătoare. Domnişoara trebuie să plece! Imediat! Doar nu sunt rude.

Fata s-a înroşit. I-a dat drumul la mâini şi a vrut să se ridice. Dar atunci un sunet gutural s-a desprins de pe buzele lui Gerhart, el s-a schimonosit înspăimântat, iar mie mi s-a părut, după ce l-am auzit, că ar fi strigat „Anna”.

— Rămâneți aici, i-am spus cu patimă şi m-am aşezat între fată şi asistentă. Acum îmi era indiferent ce urma să se întâmple.

Asistenta tremura de indignare. S-a întors direct spre fată.

— Domnişoară, părăsiți camera! Voi rămâne chiar eu lângă bolnav.

— Nu e nevoie, i-am explicat sec, dumneavoastră l-ați supărat deja de multe ori.

A pornit spre uşă.

— Atunci trebuie să raportez! Mă duc chiar acum la domnul director!

— Du-te la naiba, bufniță de noapte ce eşti! am înjurat-o când pleca.

Încordat şi agitat, aşteptam să văd ce urmează să se întâmple. Eram decis să nu mai las pe nimeni să intre. Nu era decât treaba mea şi a lui Gerhart! A nimănui altcuiva.

Dar nici nu a mai venit nimeni.

Gerhart a murit dimineața, în a doua zi de Crăciun. A fost o moarte uşoară şi la sfârşit s-a dus în somn. Fata a rămas cu el până la final. Am mers apoi în tăcere prin lumina galbenă, reflectată de zăpadă, a coridorului. Atunci, când totul se terminase, simțeam că povestea cu asistenta îmi apasă, ca o povară, pe inimă. Spitalul nu glumea cu astfel de lucruri. Mie îmi era indiferent, dar era foarte posibil ca fata să fie nevoită să părăsească spitalul.

— Să sperăm că nu o să aveți probleme mari, i-am spus eu îngrijorat.

A făcut un gest scurt şi a privit înainte.

— Asta nu mai are nicio importanță – în schimb...

M-am uitat la ea. Avea cu totul altă expresie. Seara, când cântase împreună cu clasa ei, mai avea încă expresia unei fete tinere – acum avea expresia gravă şi concentrată a unui om care ştie multe şi cunoaşte durerea.

M-am tot gândit la asta când m-am întors singur şi aveam un sentiment ciudat: atunci când afară au sunat clopotele de la slujba de dimineață, am avut pentru prima oară, de când eram soldat, senzația de pace şi simțeam că

ceva s-a sfârşit cu bine. Atunci am ştiut că pe lângă război şi distrugere mai există şi altceva şi că va reveni la un moment dat. Calm şi hotărât, m-am întors în camera mea, unde strălucea lumina aurie a dimineții. Acolo, în patul său, nu se mai afla doar soldatul oarecare Gerhart Brockmann. Acolo se afla camaradul etern, iar moartea lui nu mai însemna doar spaimă – era un legământ şi o promisiune. M-am întins lângă el, consolat şi simțindu-mă în siguranță.

Voi, nopți de decembrie ale anului 1917! Voi, nopți ale chinului şi ale groazei! În suferința voastră necuprinsă s-a trezit speranța şi dorința de umanitate! Nu trebuie să fiți date uitării, avertizarea voastră nu are voie să dispară în aceste zile de rătăcire, niciodată!

Pe drum

După ce am trăit patru zile doar cu prune verzi, am leşinat. Stomacul meu se simțea ca fierul încins, iar drumul urca şi cobora în fața ochilor mei. Ştiam că este o amiază luminoasă şi soarele ardea pe cer, dar pentru mine totul arăta gri precum cenuşa, iar genunchii îmi erau atât de moi, de parcă aş fi înaintat printr-o mlaştină. Mă clătinam pe

stradă şi la un moment dat am cedat. M-am întins sub un pin, mi-am descheiat cămaşa şi am simțit că mă prăbuşesc într-o prăpastie neagră. Credeam că acum s-a terminat totul.

Când mi-am revenit, era seară. Un țăran stătea lângă mine şi mă scutura. Îmi simțeam fața udă. Lingeam cu limba picăturile de pe buzele mele care ardeau. Era tărie. Îmi ținea sticla la gură. M-am ridicat şi am luat o înghițitură. Apoi am scuturat din cap – nu mai puteam să beau. Chiar şi doar acea înghițitură mi s-a urcat la cap.

Țăranul se întorcea acasă, în satul unde locuia. Calul său fornăia şi tropăia lângă o căruță de la marginea drumului. Un felinar se bălăngănea printre roți. Lumina galbenă a felinarului la apus, mirosul cald al calului, fața întunecată a țăranului – toate acestea mă făceau să mă simt ca acasă şi mă moleşeau. Mi-am muşcat buzele şi m-am ridicat.

Țăranul m-a întrebat ce s-a întâmplat. I-am spus că sunt şomer şi că cineva mi-a furat ultimii bani cu o săptămână în urmă, când eram pe drum. A luat două ouă crude din căruță, le-a spart, a adăugat ceva tărie şi mi-a dat să beau amestecul. L-am sorbit încet. Apoi am mâncat câte ceva din pâinea pe care a scos-o din traistă.

Voia să vin cu el. L-am întrebat dacă ar putea să îmi dea ceva de lucru. A spus că nu. Ce anume aş putea eu să muncesc? Orice, i-am zis eu, orice nu necesită o instruire prea lungă. A stat pe gânduri un minut şi apoi mi-a spus că în apropiere lucra un grup la şina de cale ferată. Auzise că şeful de echipă intenționa să mai angajeze câțiva oameni – dar poate această muncă ar fi prea grea pentru mine. I-am spus că m-aş descurca după ce mă mai odihnesc un pic. Aş încerca în ziua următoare; putea să mă lase unde m-a găsit. Mi-a explicat unde ar trebui să ajung. Era la doar cinci kilometri distanță. Apoi mi-a mai lăsat câteva ouă, o pâine întreagă şi un cârnat. Nu aveam ce să-i dau la schimb în afară de un mic briceag. Nu a vrut să îl ia, dar până la urmă a acceptat – poate că a înțeles de ce am insistat. Când a plecat, mi-a mai lăsat şi o pătură veche pentru cai.

Am ascuns ouăle sub muşchiul pinului. Am păstrat pâinea şi cârnatul lângă mine, sub pătură. În cursul nopții m-am trezit în repetate rânduri şi m-am asigurat că mai sunt acolo. Simțeam cum marginile aspre ale păturii îmi zgârie spatele şi îmi pătrundea în nări mirosul de cal. Apoi nu a mai fost chiar atât de rău.

De îndată ce s-a luminat, m-am târât de la marginea drumului. Eram îngrijorat pentru posesiunile mele. În

pădure am găsit un mic luminiş, traversat de un pârâu. Am rămas acolo.

Acum mă chinuia foamea – mai rău ca în ultimele două zile. Dar mi-am împărţit proviziile cu grijă. Nu puteam să risc ca stomacul meu să refuze fie şi o singură înghiţitură: aveam nevoie de fiecare firimitură pentru a dobândi putere de muncă. În prima zi am mâncat foarte puţin şi am stat la umbră. A doua zi mă simţeam bine; am făcut o baie şi am stat o vreme la soare, dar cu grijă să nu îmi expun capul. În ciuda temerii că locurile de muncă s-au dat deja, mi-am petrecut şi a treia zi în luminiş până s-o pornesc într-acolo, am dormit şi am mâncat până nu a mai rămas nimic.

În dimineaţa următoare am plecat spre calea ferată. Şeful de echipă s-a uitat la mine cu îndoială; dar am avut noroc: doi muncitori anunţaseră că sunt bolnavi. M-a angajat.

Eram aproximativ douăzeci şi trăiam în barăcile de tablă ondulată de lângă şinele de tren. În prima zi am muncit ca un nebun, pentru că am văzut că şeful de echipă mă observa. La prânz de-abia mă mai puteam mişca şi eram atât de extenuat, încât nu am putut mânca nimic. Eram descurajat, deoarece ştiam că voi ceda în curând. Nu puteam să mă aştept la milă. Unul dintre muncitori, musculos şi sumbru, căruia ceilalţi îi ziceau Meck, avea deja o aversiune faţă de mine şi o arăta făţiş. Lovea cu

târnăcopul în aşa fel încât pietrele să ricoşeze constant de tibia mea şi făcea mereu observaţii despre oameni care se cred prea buni pentru muncă – puteau să se ducă dracului.

Era apăsător de cald. Barăcile de tablă ardeau şi spinările noastre goale luceau de sudoare. Şinele păreau să ia foc în soare. Tovarăşul care muncea lângă mine era puternic precum un cal, avea pielea închisă la culoare şi o barbă sălbatică în jurul gurii. El nu zicea nimic, dar din când în când privea spre mine – observase cât de nepriceput sunt. În cele din urmă am fost nevoit să mă dau bătut. Mâinile îmi tremurau. Sudoarea fierbinte de pe fruntea mea a devenit deodată rece. Atunci m-a dat la o parte mormăind, mi-a luat târnăcopul din mâini şi mi-a arătat cum ar trebui să procedez ca să nu mă epuizeze atât de tare munca.

— Mulţumesc, i-am spus.

— Ţine-ţi fleanca, mi-a răspuns, dar nu pe un ton neprietenos.

Ziua era interminabilă, dar acum ştiam că pot să rezist.

În seara aceea m-am dus la şeful de echipă şi am primit două mărci în avans. Mi-am cumpărat de la cantină un pachet de ţigări. Bărbatul care mă ajutase stătea pe o buturugă de lângă barăci. Numele lui era Heinrich Thiess. M-am prefăcut că trec pe acolo întâmplător, mi-am aprins o ţigară şi i-am oferit şi lui una.

— Nu, mulțumesc, a spus el şi a tras un scuipat de culoare maronie. Prefera să mestece tutun. M-am întors la şeful de echipă şi am negociat în schimbul câtorva țigări nişte tutun de mestecat. După o oră i l-am adus.

— E dintr-acela fin, închis la culoare şi cu gust de rom, i-am spus eu.

— Te pricepi? m-a întrebat el şi a acceptat tutunul.

— Un pic, i-am spus eu. Dar nu îmi place...

— Da, asta durează ceva, a spus Thiess.

De atunci mâncam seara împreună. Uneori prindea câte un peşte în râu şi îl prăjeam pe foc. Se pricepea la astfel de lucruri. O dată a copt un arici în lut. Spunea că țiganii vedeau asta ca pe un festin. Avea un gust ciudat, dar nu neapărat rău. Mi-ar fi plăcut mai mult dacă nu aş fi ştiut că este un arici. O dată, pe vremea când eram soldat, am mâncat o pisică fără să ştiu. Avea un gust fantastic.

În serile acelea, după ce mâncam, Heinrich îmi povestea despre drumurile lui. Era un vagabond şi nu muncea niciodată pentru mult timp în acelaşi loc. Erau nişte nopți minunate. Aerul era cald şi se simțea un parfum de flori, mult mai puternic decât în timpul zilei. În apropierea barăcilor noastre era o grădină care aparținea cantonierului – o mică grădină fermecătoare de țară, cum se văd mereu pe geamurile trenurilor. Era plină de trandafiri înfloriți.

Parfumul lor ajungea deseori până la noi. Atunci Heinrich se ridica, adulmeca aerul şi se plimba dintr-o parte în alta cu capul aplecat, înalt şi nervos.

Apoi se uita spre casa cantonierului. Acesta era bolnăvicios şi trăia acolo împreună cu soția. Ea cânta de obicei dimineața, când spăla geamurile. Era mult mai tânără decât el. Sănătoasă şi frumoasă. Heinrich Thiess cântărea optzeci de kilograme şi nu avea niciun gram de grăsime în corp.

Tipul cel sumbru, Meck, nu voia să mă lase în pace. A aruncat o lopată pe piciorul meu, de m-a durut vreo două zile. Mi-a dărâmat termosul. Se certa cu mine cu orice ocazie. L-a început Heinrich Thiess a mârâit la el de câteva ori; dar Meck nu voia să se oprească. Mă ura, deşi încercam să îl evit.

— Nu are niciun sens, a spus Heinrich într-un final. Trebuie să rezolvi asta în luptă. Aş putea să lupt eu în locul tău, dar atunci ți-ai pune toată trupa în cap. Vino cu mine.

Am mers în pădure şi acolo mi-a arătat ce am de făcut.

— Are capul tare, ştiu asta. Dar burta lui e moale ca untul. Trebuie să-l loveşti în burtă ca să i se taie răsuflarea.

Pe vremea aia în barăci aveau tot timpul loc bătăi cu pumnii – fie muncitorii între ei, fie cu băieții țăranilor din sat. Mulți dintre noi erau înnebuniți după femei. În fiecare

duminică avea loc câte o bătaie. Heinrich îl observase pe Meck cu atenție.

— Se va apleca şi te va ataca de jos, a spus el. Trebuie să-i tragi un şut şi să-l ataci când se ridică.

Exersam în fiecare seară.

— Hai, loveşte odată, spunea Heinrich. Pot să rezist. Şi îmi arăta abdomenul său musculos. Când se încorda, era tare ca piatra.

Am mai aşteptat o săptămână. Apoi, într-o duminică, s-a întâmplat. În barăci domnea o atmosferă încordată. Meck îşi ieşise din fire. O fată după care tot alergase l-a trimis la plimbare. Toată după-amiaza a căutat un pretext de bătaie. Când am apărut eu, şi-a vărsat tot năduful pe mine. Se aştepta să stau liniştit ca de obicei, dar de data asta nu mi-am păstrat calmul.

— Tacă-ți fleanca, jigodie împuțită! i-am spus.

Brusc, s-a făcut linişte în baracă. Meck a venit spre mine, uşor aplecat, ridicând din sprâncene şi cu gura întredeschisă. Se putea vedea bucuria lui că în sfârşit are ocazia să mă termine.

— Ce? a spus el şi m-a privit încruntat. Ce-ai zis, mă, prostănacule?

Am aruncat o privire prin semiîntunericul serii la fețele celor din baracă. Unii erau indiferenți, alții, surprinşi – dar

majoritatea aşteptau curioşi să vadă cum cineva e luat la bătaie. Dar i-am văzut şi faţa lui Heinrich Thiess.

— Ţi-am spus să-ţi ţii fleanca aia împuţită! am urlat eu către Meck.

Urlatul fusese ideea lui Heinrich şi şi-a îndeplinit scopul. Meck a părut pentru un moment surprins înainte să sară la mine. Apoi s-a aplecat ca să mă prindă de genunchi, exact cum anticipase Heinrich. S-a întâmplat atât de repede, încât aş fi avut impresia că i se întâmplă altcuiva, dacă nu aş fi ştiut dinainte ce urmează. Am făcut un pas în spate şi l-am lovit. S-a ridicat clătinându-se şi l-am lovit în burtă până şi-a lăsat braţele jos. A căzut la pământ gâfâind şi acolo a rămas.

— I-a ajuns, a strigat cineva dintr-un colţ. Lasă-l în pace.

M-am uitat la Heinrich. El a dat din cap. Am văzut cercul de feţe din jurul meu, am văzut saltelele grele de paie, târnăcoapele şi lopeţile pe perete; pe fereastră se vedea lumina caldă a după-amiezii târzii pe păşuni şi era ca şi cum le-aş fi zărit pentru prima oară – apoi mi-am dat seama, dintr-odată, că tremuram. Acum Meck ar fi putut să mă facă piftie.

M-am dus la Heinrich. Deodată s-a auzit un strigăt:

— Ai grijă!

Am sărit într-o parte şi în momentul următor Heinrich s-a repezit la mine: o lovitură, un sunet ascuțit – Meck era în genunchi, cu un cuțit în mână.

— La naiba! a strigat bărbatul care mă avertizase. Bătaie cu cuțite – de data asta nu se mai poate să scape.

Heinrich s-a dus la el. Îl lovea ca un baros. Era îngrozitor. Întreaga baracă gemea. Heinrich continua să lovească. Meck a rămas pentru un timp la pământ. Nu mai puteam să mă uit.

— Lasă-l în pace, i-am spus.

M-a privit de parcă nu mă cunoştea şi a clătinat din cap.

— Las-o baltă, e ceva ce tu nu poți înțelege.

Nimeni nu se mişca.

Mai târziu am aflat că nu s-a întâmplat din cauza mea, ci din cauza cuțitului. Heinrich era cel mai puternic din baracă, iar asta venea cu nişte drepturi şi obligații recunoscute de toată lumea. Aşa cum nu mă putea ajuta într-o luptă unu la unu, nu putea să lase nepedepsit un atac pe la spate cu cuțitul.

A venit luna august. Heinrich şi cu mine nu mai dormeam în barăcile sufocante. Ne scoseserăm saltelele de paie şi stăteam întinşi sub cerul liber. Erau nişte nopți de neuitat. Şinele luceau în lumina lunii. Uneori trecea în goană câte un tren cu lumini şi faruri verzi. Stelele sclipeau

şi eu nu mai văzusem niciodată cerul atât de măreţ, aşa cum se arăta acum peste această câmpie. Lumina fantomatică a Căii-Lactee se plimba deasupra noastră precum fumul de la un vapor imens care a dispărut în spatele orizontului.

Uneori, când mă trezeam, stelele îşi schimbaseră poziţia – cerul părea întors cu susul în jos –, Ursa-Mare se furişase la picioarele lui, iar Orion se afla în cealaltă parte. Atunci aveam sentimentul că pământul s-ar plimba de unul singur prin univers şi, fără niciun sunet, s-ar micşora sub mine până la dimensiunea unei mingi şi ar zbura într-o buclă nesfârşită în direcţia orizontului, într-un abis al nimicului. Viziunea aceasta era atât de palpabilă, încât credeam că trebuie să mă sprijin de ceva. Şi când mă desprindeam din vis, am văzut că Heinrich nu mai era lângă mine. Adeseori stăteam mult timp să privesc pădurile întunecoase care înotau prin această câmpie la fel ca vacile pe o păşune în ceaţă. Spre dimineaţă, când roua cădea brusc şi intens încât trezea pe oricine, îl auzeam uneori pe Heinrich întorcându-se. Ştiam de unde venea – din casa cantonierului, unde se afla femeia. Mă prefăceam că dorm când se întindea şi el.

Apoi, într-o seară, a apărut cantonierul. Stăteam cu Heinrich în jurul focului pe care îl aprinseserăm înainte. Gătea un păstrăv pe care îl pescuise. Cantonierul s-a aşezat

lângă noi. Era palid şi transpira. Heinrich se purta de parcă nici nu l-ar fi observat. Cantonierul vorbea despre vreme şi arşiță. Heinrich nu spunea nimic. Eu mă uitam la el. Nu părea să fie neliniştit, dar aţâța inutil focul.

— Mă întorc imediat, le-am spus eu.

Mai târziu am aflat ce se întâmplase. Cantonierul i-a povestit lui Heinrich că s-a îmbolnăvit de plămâni la război.

— Unde? l-a întrebat Heinrich.

— Arras.

— Şi eu am fost acolo, a spus Heinrich.

Cantonierul era bolnav de tuberculoză. I-a arătat o adeverință de la un medic pe care o adusese cu el. Heinrich nu a vrut să se uite. Calm şi fără să cerşească milă, cantonierul i-a spus că nu mai are mult de trăit. Şi i-a mai spus şi că nu mai are nimic pe lume în afară de soția sa. Ştia foarte bine că e prea bolnav pentru ea. Dar acum nu mai avea să dureze mult, şi după tot ce se întâmplase, nu-i mai rămăsese nimic altceva... Dacă oare Heinrich ar putea să înțeleagă?

— Da, a spus Thiess.

Cantonierul nu a mai adăugat nimic apoi. Aştepta răspunsul lui Heinrich.

O vreme a domnit tăcerea. Heinrich fixa cu privirea focul. Apoi l-a mai întrebat o dată:

— Unde te-ai îmbolnăvit, camarade? La Arras?

Cantonierul a încuviințat din cap. Heinrich fixa mai departe focul. Nu şi-a auzit cu adevărat nici propria întrebare.

Un vreasc a trosnit în flacără. Heinrich şi-a ridicat privirea.

— Ah, da, a spus el, ca şi cum ar fi uitat deja totul. Dar o să-i spun chiar eu.

— Bine, a zis cantonierul şi s-a ridicat.

În noaptea următoare s-a întors mult mai devreme decât mă aşteptasem. Expresul Varşovia-Paris tocmai trecea duduind. Locomotiva era precum o jerbă de scântei. Heinrich s-a aruncat în iarbă.

— Mâine o şterg de-aici, Paul, mi-a spus.

Am tăcut. Ştiam că aşa se va termina. Cu toate acestea, vestea m-a afectat atât de tare, încât nu puteam spune nimic.

— Oricum, venise vremea, a mai spus Heinrich după un timp. Am stat prea mult în acelaşi loc.

— I-ai spus? l-am întrebat eu.

— Da.

M-am uitat spre câmpia în ceață.

— Flăcăilor de acolo de jos nu le va folosi prea mult când vei fi plecat. Ea doar o să stea şi o să bocească...

— Nu, a spus Heinrich.

Mă uitam la el, când s-a întors brusc.

— M-a avut suficient, a spus el. I-am zis că sunt căsătorit. Că vreau să mă întorc acasă. La soția mea...

Am dat din cap.

— N-a mai bocit prea mult după aceea, mi-a spus el. Era furioasă. Mânia, înțelegi tu? Mânia! O va ajuta să treacă peste asta. Are caracter, omule – la naiba!

Am rămas tăcuți.

— Chiar eşti căsătorit? l-am întrebat după o vreme.

— Ah, ce idee..., a spus Heinrich şi a smuls un smoc de iarbă.

A plecat a doua zi dimineață.

— Te însoțesc o bucată de drum, i-am spus.

A clătinat din cap.

— S-o lăsăm baltă. E mai bine aşa...

Afară aerul era foarte limpede. Se putea vedea până departe.

— Trebuie să ai grijă cu Meck, mi-a spus Heinrich. Cel mai bine ar fi să te instalezi în locul meu de dormit din colț. Dar nu cred că o să mai facă vreo prostie.

— Nici eu nu cred, i-am răspuns.

— Păi atunci, mult noroc, Paul.

— Mult noroc, Heinrich.

Am rămas în fața barăcilor până a intrat în pădure. Nu s-a uitat în urmă.

Trei săptămâni mai târziu am plecat şi eu.

Surse

Ediția textelor corespunde, în cazul manuscriselor şi textelor dactilografiate, celei mai recente versiuni nemodificate, iar în cazul textelor publicate, variantelor încredințate tiparului. Pentru a păstra caracterul de document istoric al textelor, au fost respectate regulile de punctuație şi ortografie din momentul apariției, iar acolo unde a fost cazul au fost standardizate, dar nu adaptate regulilor actuale.

„Jürgen Tamen”. Scris probabil în 1917/1918. Text sursă: manuscris nedatat din moştenirea literară Erich Maria Remarque: New York University, Fales Library, Remarque-Collection, Sigle R-C 1.6/001.

„Tânărul profesor”. Text sursă: Erich Remark, „Der junge Lehrer. Plauderei eines Kriegslehrers”, *Pädagogische Woche. Eigentum des Katholischen Lehrerverbandes, Provinz Westfalen. Veröffentlichungsblatt der Hermann-Hubertus-*

Stiftung (Bochum), anul XVI (1920), nr. 1 (02.01.1920), pp. 20-21.

„Inamicul”. Prima ediție: Erich Maria Remarque, „The Enemy”, *Collier’s* (Springfield/Ohio), anul LXXXV (1930), nr. 23 (29.03.1930), pp. 7-9. Tradus din limba engleză de Barbara von Bechtolsheim. Nu există o variantă de text originală în limba germană. A fost tradus în limba engleză de A.W. Wheen.

„Tăcerea de la Verdun”. Prima ediție: Erich Maria Remarque, „Silence”, *Collier’s* (Springfield/Ohio), anul LXXXV (1930), nr. 26 (28.06.1930), pp. 16-17. Tradus din limba engleză de Barbara von Bechtolsheim. Nu există o variantă de text originală în limba germană. A fost tradus în limba engleză de A.W. Wheen.

„Karl Broeger în Fleury”. Prima ediție: Erich Maria Remarque, „Where Karl had Fought”, *Collier’s* (Springfield/Ohio), anul LXXXVI (1930), nr. 8 (23.08.1930), pp. 14-16. Tradus din limba engleză de Barbara von Bechtolsheim. Nu există o variantă de text originală în limba germană. A fost tradus în limba engleză de A.W. Wheen.

„Soția lui Josef”. Prima ediție: Erich Maria Remarque, „Josef’s Wife”, *Collier’s* (Springfield/Ohio), anul LXXXVIII (1931), nr. 21 (21.11.1931), pp. 14-16. Tradus din limba engleză de Barbara von Bechtolsheim. Nu există o variantă de text originală în limba germană. A fost tradus în limba engleză de A.W. Wheen.

„Povestea despre iubirea lui Annette”. Prima ediție: Erich Maria Remarque, „Annette’s Love Story”, *Collier’s* (Springfield/Ohio), anul LXXXVIII (1931), nr. 22 (28.11.1931), pp. 10-12. Tradus din limba engleză de Barbara von Bechtolsheim. Nu există o variantă de text originală în limba germană. A fost tradus în limba engleză de A.W. Wheen.

„Destinul ciudat al lui Johann Bartok”. Prima ediție: Erich Maria Remarque, „The Strange Fate of Johann Bartok”, *Collier’s* (Springfield/Ohio), anul LXXXVIII (1931), nr. 23 (05.12.1931), pp. 18-19. Tradus din limba engleză de Barbara von Bechtolsheim. Nu există o variantă de text originală în limba germană. A fost tradus în limba engleză de A.W. Wheen.

„Am avut un vis azi noapte...”. Scrisă probabil în 1930/1931, nu a fost identificată nicio variantă publicată. Test sursă: text dactilografiat nedatat, din moştenirea literară Erich Maria Remarque, New York University, Fales Library, Remarque-Collection, R-C 1.265/001.

„Pe drum”. Prima ediție: Erich Maria Remarque, „On the Road”, *Collier's* (Springfield/Ohio), anul XCIII (1934), nr. 3 (20.01.1934), p. 12. Tradus din engleza americană de Thomas F. Schneider. Nu există o variantă de text originală în limba germană. A fost probabil tradus în limba engleză de A.W. Wheen.